

NÁUKA O VĚTÁCH

pro školou a dětou.

Sestavil

Karel Kunz.

—
V PRAZE.

NAKLADATEL KNĚHKUPECTVÍ: L. L. KOBER.
1871.

Předmluva k prvnímu vydání.

Divná zajisté to věc, že někteří vzdělavatelé jazyka, jehož studium v nynější době se vším úsilím se zdokonaluje, posud tak skrovně k jeho praktické stránce přihlédají, majíce za to, že učebnému plánu, pro jazyk český od Vys. ministeria ustanovenému, zadost učiní, jestli jenom jednotlivé části řeči dle zakrnělého způsobu proberou, nestarájce se dále o to, jak by se jich ve větě užívali mělo. Ohledem toho vida, že dosavad žádné knížky příruční ani pro učitele ani pro žáka nestává, odhodlal jsem se spisek svůj, založený na mluvnických pracích prof. Hattaly a Zikmunda, vydati. Vynasnažil jsem všecku pilnosť jej tak uspořádati, aby úplně vyhověl potřebám nižšího gymnasia a zvláště nižší reálky, jížto mládež z příčin na běžně ležících obzvláštně zapotřebí má, aby mluvnické a syntaktické známosti nabyla. Spiskem svým a obsaženými v něm úlohami i učitelům hlavních škol posloužiti doufám, žádaje od nich jediné toho, aby z podaných pravidel a úloh jen toliko v prospěch prostonárodního vyučování obraceli, jak toho rozsah mluvnického vyučování ve školách hlavních požaduje.

V Opavě, měsice července 1859.

Kunz.

Předmluva k druhému vydání.

Podávaje spisek tento ve druhém opraveném vydání mládeži českoslovanské, doufám, že se mu samého toho účastenství dostane, jakovýmž se první jeho vydání bylo potkalo. K opravám předsevzatým v knížce této zavdala mně příšinu jednak rozličná poznamenání, jimižto mne Vys. ministerium vyučování poctiti ráčilo jednak úvahy v časopisech „Škola a Život“ r. 1860 a „Poutník od Otavy“ r. 1859 obsažené, začež nejvřejší díky své vyslovují.

Co se úvah uveřejněných v spomenutém časopise „Škola a Život“ dotýče, cítím se nucena upřímně a vděčně vyznati, že nemálo ke zdokonalení mého spisku přispěly, a že tam, kde se náhledy p. posuzovatele mým nepříčily aneb dokonce mylné nebyly, oprav a změn skutečně zanedbáno není, jak to z nejednoho přepracovaného paragrafu patrně vysvítá.

Konečně vzdávám všem přátelům svým, kteří buďto učenými poznamenáními buďto radou ke zdokonalení knížečky této nápomocni byli, povinné díky s tím ujištěním, že i budoucně nestranných a poučných úvah svědomitě použiti se vynasnažím.

V Opavě, měsíce ledna 1861.

Kunz.

O větě vůbec.

§. 1.

1. Věta (der Satz, enunciatio) jest myšlenka slovy pronešená; na př. Bůh jest milostiv. Ryba plove. Otec pracuje.

2. Každá věta drží v sobě: 1) podmět a 2) výrok.

1) Podmět (das Subjekt, subjectum) jest osoba anebo věc, o které se něco praví; na př. Matka šije. Oheň hřeje. Jablko jest červené. Bratr jest zdrav.

Podmět stává z pravidla vždy v prvním pádu (v nominativě).

2) Výrok (das Prädikat, praedicatum) jest to, co se podmětu přisuzuje, neb co se o něm povídá; na př. Žák píše. Učitel učí. Strom jest rostlina. Dítě jest nemocno.

3. Podmět a výrok jsou podstatní neb hlavní členové věty.

4. Výrok musí se ve větě vždy k podmětu vztažovati, a to se ohýbáním časoslova děje; na př. Osení se zelená. Vy skáčete, my pracujeme.

5. Má-li se podmětu vlastnost anebo poměr jeho k věcem jiným výrokem naznačiti, stává se to pomocí a ohýbáním pomocného časoslova „být“, kteréžto v případě tomto sponou (Satzband, copula) slove; na př. Duše jest nesmrtevná. Strýc byl vesel. Vrabec jest pták. Nůž jest nástroj.

Poznamenání 1. Máme věty, ve kterých jeden člen v jiném obsažen jest; na př. ve větě „voláme“ jest obsažen podmět my ve výroku.

Sem náležejí těž tak zvaná neosobná časoslova; na př. prší, sněží, blýská se, mrzne, ochlazuje se, hřímí, setmívá se, svítá se, povídá se, praví se a j.

Úloha 1.

V následujících větách udejte podmět:

Orel jest pták. Kráva jest hovado. Pijavice jest červ. Strom jest rostlina. Růže jest květina. Žák byl pochválen. Oheň jest živel. Pes jest věrný. Kočka jest mlsná. Jsi-li zdráv? Nestřídmost škodí. Krejčí šije. Kramář prodává. Sestra plete. František jest nemocen. Pojděte! Kanárek zpívá. Nůž jest ostrý. Matka pracuje.

Úloha 2.

Dodejte k následujícím podmětům příhodných výrokův:

Kohout —. Vál —. Housenka —. Dub —. Fialka —. Souzen —. Voda —. Syn —. Ovčák —. Sedlák —. Voják —. Nebe —. Měsíc —. Země —. Víno —. Zedník —. Cihlář —. Člověk —. Sova —. Zlato —.

Vytknutí podmětu a výroku.

P o d m ě t.

§. 2.

1. Podmětem věty bývá obyčejně:

a) Osobné zájmeno (persönliches Fürwort, pronomen personale): já, ty, on, ona, ono; my, vy, oni, ony, ona; na př. já zpívám; ty chodíš; on jest zdráv; ona jest nemocna; ono pije.

Pozn. Zájmeno osobné kladé se jen tam k podmětu v časoslově obsaženému, kde buďto zevrubnějšího udání anebo zvláštěho důrazu zapotřebí jest.

b) Podstatné jméno (Hauptwort, substantivum), jako: bratr, voják, semeno atd.; na př. bratr píše; voják bojuje; semeno zraje.

2. Kromě podstatného a osobného zájmena může každá část řeči, jestli se o ní co o věci samostatně něco praví, podmětem věty býti a sice:

a) Přídavné jméno (Beiwort, adjectivum), k němuž i příčestí (Mittelwort, participium) sluší; na př. Šilhavý slepého kárá. Staří se starými rádi tovaryšství mívají. Breptavý nejvíc chce mluvit. I bohatý schudnouti může. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznivým nežertuj. Dobré samo se chválí. Dřímající hlavou kývá. Urazený nerad odpouští. Učený jest ke všemu způsoben. Sloužící má svému pánu věren býti.

b) Neurčitý způsob (unbestimmte Art, infinitivus); na př. Smlouvati není hanba. Do kostela jít i a se nemodlit i jest hřích. Nedůvěrovati jest opatrnost. Bohatnouti není největší umění. Slíbiti a dát i jest dvojí. Stříleti z prázdné ručnice není možná.

c) Číselné jméno (Zahlwort, numerale); na př. Jeden (pán) spí, druhý dřímá, třetí zívá a čtvrtý dýmá. Tři jest nerovný počet.

d) Určovací zájmena, jako: můj, tvůj, svůj, náš, váš; ten, onen, týž; kdo? co? který? na př. Naši zvítězili nad nepřítelem. Každému jest s věmi. Kdo tam byl? Co se povídá? Který (žák) jest první?

e) Konečně může každe slovo, každé písmě podmětem věty býti, když se o nich jakožto o věcech něco vypovídá; na př. Psati jest časoslovo. Ou jest dvouhláska. D jest souhláska.

Úloha 3.

Místo čar přičných položte příslušné podměty.

— hojí. — má svou úlohu pilně pracovati. — jest otec všech lidí. — brousí nůž. — chválí pilného žáka. — dělají klobouky. — provázec mladého Tobiáše. — zavraždil bratra svého. Třetího dne při stvoření světa

oddělil — vodu od země. — bude jednou lidi souditi. — se hnojí, vláčejí a zasívají. — byli od pohanů velmi pronásledováni a mučeni. — byla od Kolumba odkryta.

Výrok.

§. 3.

Výrok, jenžto vždy činnost, stav neb vlastnost podmětu udává, vynáší se ve větě:

a) Časoslovem (Zeitwort, verbum), a to jak v jednoduchých tak i v opsaných časech; na př. Kočka mňouká. Dítě pláče. Jan spí. Sestry předou. Nepřítel byl obklíčen. Tráva bývá sečena.

b) Podstatným jménem; na př. Bůh jest duch. Kůň jest kopytník. Karel bude učitelem. František nebyl vojákem. Trní není květina. Toto jídlo jest z mouky. Peřina jest z peří. Šibal jest bezecti.

Pozn. Jsou věty, ve kterých se výrok „možná věc“ buď úplně buď jenom částečně přimyslíti může a na oko tedy schází; na př. Poznati jest možná v hnizdě malého orliska. Není žádného ani viděti ani slyšetí.

c) Přídavným jménem; na př. Pokojný stav jest nezádostivější. Chléb jest odpadlý. Štěstí jest nestálé. Děti byly pliny. Buďte poslušní.

d) Zájmenem osobním, ukazovacím aneb přisvojovacím; na př. Péro jest moje. Ono jest vaše. Ten dům byl váš. Ty vždycky jsi tentýž. My jsme to. Jeho dobrota on jest.

e) Číselným jménem; na př. Jednou jedno jest jedno. Ty budeš třetí v našem přátelství.

Úloha 4.

Povězte, co následující bytosti dělají:

Žák —. Matka —. Kovář —. Švec —. Mlynář —.
Pes —. Myš —. Kupec —. Skřivánek —. Holub —.

Dítě —. Provazník —. Řezník —. Pastýř —. Kněz —.
 Cvrček —. Mečíř —. Křepelka —. Hrdlička —. Čížek —.
 Jezdec —. Hvězdář —. Sládek —. Mlatec —.
 Štěpař —. Sekáč —. Čejka —. Světlouška —.

Úloha 5.

Vypracované věty čtvrté úlohy proměňte na množné číslo.

Úloha 6.

Povězte, co jest:

Josef —. Bratr —. Vrabec —. Lev —. Stál —.
 Dům —. Růže —. Střevíc —. Praha —. Vídeň —.
 Vltava —. Jehně —. Náprstník —. Kosa —. Řípa —.
 Sklo —. Olej —. Sedlář —. Konvice —. Chléb —.
 Pila —. Ropucha —. Bříza —. Kotlár —.

Úloha 7.

Které vlastnosti můžete přiložiti následujícím podmětům.

Pán —. Zahrada —. Had —. Osel —. Ovce —.
 Pole —. Les —. Světnice —. Vinice —. Voda —.
 Sluha —. Most —. Kostel —. Papír —. Kniha —.
 Motýl —. Město —. Dědina —. Řezbář —. Skála —.
 Zvon —. Nosorožec —. Kos —. Tchoř —. Daněk —.
 Med —. Lípa —. Křen —.

O shodě částek ve větě.

§. 4.

Srovnalost výroku s podmětem nazývá se shodou (die Übereinstimmung, congruentia).

1. Časoslovo jakožto výrok srovnává se v časech jednoduchých s podmětem v čísle a osobě; vynáší-li se však výrok časoslovem nebo sponou v časech opsaných, zájmenem, přídavným anebo číselným jménem,

shoduje se s podmětem v čísle, pádě a rodě; na př. Matčiny rány neboli. Dítě se modlilo. Chlapci psali, děvčata počítala. Ty jsi druhý. My všickni jsme smrtelní. Tyto louky byly naše.

Pozn. Mají-li bezživotné podměty mužského rodu v množném čísle příponu y aneb é, přibírají k sobě ve výroku jména přídavná, číselná, zájmena a příčestí přípony ženské y aneb é: Lesy se zelenaly. Časy jsou pěkné. Tvoje skutky jsou předivné. Naproti tomu, berou-li bezživotné předměty muž. rodu na se příponu — ové, jsou jména přídavná, číselná, zájmena a příčestí ve výroku zakončení jmen životních, přibírajíc k sobě přípony i aneb í: Lesové se zelenali. Tvoji skutkové jsou předivní.

2. Je-li podmětem zájmeno **to**, srovnává se spona s výrokem v čísle a rodě; na př. To jsou žáci. To byly hody.

3. Znamená-li „jest a býti“ pouhou jestotu a pouhé bytí, stojí podmět i výrok v nominativě; znamená-li ale „býti“ toliko co „státi se, dokázati, prokázati se, zastávati místo, sloužiti“ a t. d., tu stojí výrok v sedmém pádě (v instrumentále). Na př. Bůh jest věčná pravda. Bůh jest otec všech lidí. Hospodin jest Bůh váš, a žádný jiný. — Já vám budu Bohem. Bůh v té věci bude spravedlivým soudcem a odplatitelem. Job byl otcem chudých. Bratr bude vojákem.

4. Vyhádří-li se výrok záporný časoslovem „nebýti“, tu stává obyčejně podmět v druhém pádě, výrok ale v třetí osobě jednotného čísla středního rodu; na př. Proti věku není léku. Císaře tu nebylo. Jiné lodičky nebylo. Není ho tu. Tam noci nebude.

Pozn. V minulých časech se obyčejně spona „jest“ a „jsou“ vynechává, na př. Mluvil němý, i divili se zástupové. Kteříž při hodině jedenácté byli přišli, vzali jeden každý po groší.

Úloha 8.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich podmět jednou a výrok dvakrát:

Bůh jest věčný. Otec se hněvá. Rostliny vadnou. Bratr bude kovářem. Ujec jest koželuš. Císař jest dobrativ. Ovce netrkají. Nebylo tu žádného. Dům

jest stavení. Člověk musí umřít. Jeden zlatý má sto nových krejcarův. Bohatý má pomáhati chudému. Všecko bylo uklizeno. Oldřich bývá od učitele často vyvoláván. Obilí zraje. Nemocný se uzdravuje. Železo žláhá. Svět nebude věčně trvati. Pán Ježíš byl bičován. Hřímá. Není radosti bez bolesti. On již odešel. Co se tu vypravuje? Ujec jest sobě pánum i služebníkem. Otakar II. byl král český. Teta stavěla hrad Tetín.

Rozdělení vět.

§. 5.

V každé větě třeba jest rozeznávati obsah a formu :

1. Ohledem na obsah dělí se věty na

- 1) oznamovací (vypravovací); na př. Přílišná hádka pravdě škodí. Dobrý člověk se neleká.
- 2) tázací; na př. Neleká se dobrý člověk? Není-liž pravda?
- 3) rozkazovací; na př. Nelekej se, dobrý člověče! Budťež pozorní!
- 4) žádací; na př. Kéžby se nelekal dobrý člověk! Kéžby to celý svět slyšel!

Úloha 9.

Z následujících vět udělejte tázací, rozkazovací a žádací:

Dítě poslouchá. Moudří po ctnosti baží. Dobré se snadno zapomíná, a zlé dlouho zpomíná. Můj otec si vždy přátelské služby připomíná a na křivdy zapomíná. Vrána vráně oka nevykline. Ovce prašivá celé stádo nakazí. Za nevděčníky Bůh se prokazuje vděčným. Sytý vlk se upokojí. Skoupí haní cizí hostiny. Láska od sebe začíná. Každý rád na svůj mlýn nahání vody. Marnotratník jest žebrák budoucný a skupec věčný. Nespravedlivý statek netuší (k duhu nejde). Povolnost

přátely rodí, a pravda nenávist plodí. Laskavé slovo jest kyje silnější.

2. Ohledem na formu dělí se věty na

- 1) jednoduché a
  - 2) složené.
-

I. Jednoduchá věta.

(*Einfacher Satz.*)

§. 6.

Jednoduchá věta, obsahující vždy jen jedinou myšlenku anebo jedinou jen průpověď, jest buď holá, buď rozvinutá (rozšířená).

A. Holá věta.

(*Nackter Satz.*)

§. 7.

Větou holou sluje každá průpověď, která pouze z podstatných členův, totiž z podmětu a výroku se stává; na př. Otec jest zarmoucen. Sestra byla kárána. Kohout kokrhá. Kovář kuje. Opava jest město.

Úloha 10.

Napište v holých větách, co jsou následující bytosti:

Lékař —. Kuchař —. Myslivec —. Opice —.
 Hmyz —. Mírka —. Úhoř —. Čmelák —. Ještěrka —.
 Palec —. Páv —. Kuře —. Teta —. Slepice —. Stařena —. Koza —. Býk —. Moucha —. Mravenec —.
 Žralok —. Křemelec —. Labuť —. Vápenec —. Hedvábí —. Olše —. Losos —.

Úloha 11.

Napište v holých větách, co následující osoby dělají:

Pekař —. Bednář —. Kolář —. Tkadlec —. Pačholek —. Lodník —. Pastucha —. Mládenec —. Panna —. Kmet —. Kuchařka —. Bába — Pocestný —. Pobožný —. Lhář —. Slon —. Švadlena —. Kníže —. Děvče —. Liduška —. Blázen —. Rek —. Uhlsr —. Kamenník —. Vnuk —. Nef —.

Úloha 12.

Napište předešlou úlohu v množném čísle.

B. Rozvinutá věta.

(*Ausgebildeter Satz.*)

§. 8.

1. Každá věta, která kromě podstatných členův věty ještě jiná slova obsahuje, sluje rozvinutou čili rozšírenou; na př. z vět holých: Kohout kokrhá, — Bůh stvořil, povstanou věty rozvinuté: Kohout sou-sedův dnes silně kokrhá. — Bůh nevypravitelnou svou všemohoucností všecko stvořil z ničeho.

2. Ona slova, kterými se dílem podmět, dílem výrok, dílem oba zevrubněji určují čili vlastně rozšiřují, nazýváme vedlejšími členy věty.

3. Při rozšiřování holých vět jest třeba, náležitě rozeznávat doplnování od uřevání.

4. Doplňováním (Ergänzung) rozšiřujeme věty, když neúplný pojem časoslov a přídavných jmen dokonaleji stanovíme. Slovům pak, jimžto se doplnování děje, říkáme předmět (Gegenstand, objectum). Řeknu-li na př. žák píše; — Bůh stvořil; — strom nese; — pocestný jest povědom; — dítě jest podobno; — holubice jest milovna; — shledáme, že větám těmto něco chybí, že pojem výrokův jejich není dokonale ustaven a tudíž, že je doplniti musíme, a sice: žák píše

úlohu; — Bůh stvořil člověka; — strom nese ovoce; — dítě jest matce podobno; — holubice jest čistoty milovna,

5. Určováním (Bestimmung) rozšiřujeme věty, když členy buďto věty holé aneb už doplněné zevrubněji vy-slovíme. Slova, jimižto se podstatné jméno anebo jiná částka řeči za podstatné povýšená zevrubněji určuje, slují přívlastkem; ona pak, kterými se časoslovo a přídavné jméno důkladněji určuje, slují určením příslovkovým; na př. laskavý otec česá dnes v zahradě zralé hrušky. Slova: laskavý, zralé nazýváme přívlastkem; hrušky předmětem; dnes, v zahradě určením příslovkovým.

1. Přívlastek.

(*Beifügung, Attribut.*)

§. 9.

Přívlastkem, jenž jméno podstatné zevrubněji určuje, bývá:

a) přídavné jméno určité i přisvojovací a příčestní; na př. Nejpěknější věno jest ctnostné vychování. Dobrý soused jest druhý klénot. Výražkový chléb tvrdne. Janův kalamář jest černý. Zahradu matčina má krásná jablka. Veliké a krásné město jest Praha. Množství pracujícího lidu se vracele. Království dělené brzo se rozpadne. Vše se hnalo přes bouřící řeku.

b) zájmeno přisvojovací, ukazovací, přídavné, zájmeno tázací a vztažné který; na př. Nevěra vaše nás překvapila. Kterakou smří podstoupil tento člověk? Který bratr bývá milován? Výstupkové tvoji musí potrestání býtí.

Pozn. Má-li zájmeno přisvojovací ještě nějakým přívlastkem důkladněji vytknuto býti, klade se pravidelně do druhého pádu; na př. Pán nás všech jest Bůh nebeský. Obyčej nás křesťanův jest modlit se Nejvyššímu.

c) číslovka základná, řadová, druhová, a pak číslovka neurčitá: mnohý, všecken, každý, všeliký, žádný,

několiký atd.; na př. Čtyři neděle již přeběhly. Karel čtvrtý vystavěl most pražský. Sedmera ohavnost jest v srdci jeho. Mnozí lidé jsou nešťastní. Po smrti všeliká závist klesá. Žádná radosť není bezkonečná. Všecka slova byla marná.

d) neurčitý způsob; na př. Svobody hřešiti nebylo jim dáno. Moc panovati nad lidem byla mu svěřena. Král vězel v nebezpečenství zabitu býti.

e) podstatné jméno v rovném pádu s tím, kterému jest přívlastkem, a jemuž přístavek (Beisatz, appositio) říkáme; na př. Král Václav byl velmi prchlý. Pan strýc se uzdravil. Lazar, přítel náš, spí. Libuše, kněžna a paní naše, umřela. Vltava, hlavní řeka česká, vpadá do Labe. Ty mě, hříšnou ženu, zlým duchem mníš.

f) podstatné jméno v druhém pádu; na př. Nevěř slovům utrhače. Svět jest domov všech lidí. Muž vysoké postavy navštívil otce. Čas mého prorokování ještě nepřišel. I starec kojí se nadějí delšího života.

Pozn. Místo druhého pádu kladou se při jmenech osobních čísla jednotného přídavná přisvojovací na — ūv, ova, ovo; — in, ina, ino; připojí-li se však k témtu jménům nějaké přívlastkové určení, kladou se pravidelně do druhého pádu; na př. Josefův oděv jest drahý. Zahradu tetinu jest plotem obehnána. Domy otcovy jsou výstavné. Šaty našeho pána jsou černé.

i) podstatné jméno s předložkou; na př. Kříž z ryzího zlata ozdobuje oltář. Cesta do svaté země jest daleká. Žádná věc pod nebem není stálá. Hradby okolo města budou zbořeny. Ježíš Kristus měl na hlavě korunu z trnů. Pilník ze železa jest nástroj. Matka vaří polévkou z úkropu. Náklonnost k dobrému jest chvalitebná. Vítězství nad nepřátely bylo veliké.

Pozn. 1. Jsou-li základné číslovky od pěti počínajíc, pak čísla druhová a neurčitá rodu středního, konečně přísloveč s ponětím mnohosti přívlastkem podmětu, stává tento v druhém pádn, výrok však v třetí osobě jednotné středního rodu; na př. Pět holubův sedělo na střeše. Sedmdesát knížat bylo přítomno. Čtvero hrabat se sjelo. Dvě milenců chodívá. Sběhlo se mnoho lidu. Koliko blav, toliko smyslů. Nesprávy

úlohu; — Bůh stvořil člověka; — strom nese ovoce; — dítě jest matce podobno; — holubice jest čistoty milovna,

5. Určováním (Bestimmung) rozšírujeme věty, když členy buďto věty holé aneb už doplněné zevrubněji vy-slovíme. Slova, jimižto se podstatné jméno anebo jiná částka řeči za podstatné povýšená zevrubněji určuje, slují přívlastkem; ona pak, kterými se časoslovo a přídavné jméno důkladněji určuje, slují určením příslovkovým; na př. laskavý otec česá dnes v zahradě zralé hrušky. Slova: laskavý, zralé nazýváme přívlastkem; hrušky předmětem; dnes, v zahradě určením příslovkovým.

1. Přívlastek.

(*Beiflzung, Attribut.*)

§. 9.

Přívlastkem, jenž jméno podstatné zevrubněji určuje, bývá:

a) přídavné jméno určité i přisvojovací a příčestí; na př. Nejpeknější věno jest ctnostné vychování. Dobrý soused jest druhý klénot. Výražkový chléb tvrdne. Janův kalamář jest černý. Zahradu matčinu má krásná jablka. Veliké a krásné město jest Praha. Množství pracujícího lidu se vracele. Království dělené brzo se rozpadne. Vše se hnalo přes bouřící řeku.

b) zájmeno přisvojovací, ukazovací, přídavné, zájmeno tázací a vztazné který; na př. Nevěra vaše nás překvapila. Kterakou smrt podstoupil tento člověk? Který bratr bývá milován? Výstupkové tvoji musí potrestání být.

Pozn. Má-li zájmeno přisvojovací ještě nějakým přívlastkem důkladněji vytknuto být, klade se pravidelně do druhého pádu; na př. Pán nás všech jest Bůh nebeský. Obyčej nás křesťanův jest modlit se Nejvyššímu.

c) číslovka základná, řadová, druhová, a pak číslovka neurčitá: mnohý, všecken, každý, všeliký, žádný,

několiký atd.; na př. Čtyři neděle již přeběhly. Karel čtvrtý vystavěl most pražský. Sedmera ohavnost jest v srdci jeho. Mnozí lidé jsou nešťastní. Po smrti všeliká závisť klesá. Žádná radosť není bezkonečná. Všecká slova byla marná.

d) neurčitý způsob; na př. Svobody hřešiti nebylo jim dáno. Moc panovati nad lidem byla mu svěřena. Král vězel v nebezpečenství zabitu býti.

e) podstatné jméno v rovném pádu s tím, kterému jest přívlastkem, a jemuž přístavek (Beisatz, appositio) říkáme; na př. Král Václav byl velmi prchlý. Pan strýc se uzdravil. Lazar, přítel náš, spí. Libuše, kněžna a paní naše, umřela. Vltava, hlavní řeka česká, vpadá do Labe. Ty mě, hříšnou ženu, zlým duchem mníš.

f) podstatné jméno v druhém pádu; na př. Nevěř slovům utrhače. Svět jest domov všech lidí. Muž vysoké postavy navštívil otce. Čas mého prorokování ještě nepřišel. I starec kojí se nadějí delšího života.

Pozn. Místo druhého pádu kladou se při jmenech osobuých čísla jednotného přídavná přisvojovací na — ſív, ova, ovo; — in, ina, ino; připojí-li se však k témtu jménům nějaké přívlastkové určení, kladou se pravidelně do druhého pádu; na př. Josefův v oděv jest drahý. Zahradu tetina jest plotem obehnána. Domy otcovy jsou vystavné. Šaty našeho pána jsou černé.

i) podstatné jméno s předložkou; na př. Kříž z ryzího zlata ozdobuje oltář. Cesta do svaté země jest daleká. Žádná věc pod nebem není stálá. Hradby okolo města budou zbořeny. Ježíš Kristus měl na hlavě korunu z trní. Pilník ze železa jest nástroj. Matka vaří polévku z úkropu. Náklonnost k dobrému jest chvalitebná. Vítězství nad nepřátely bylo veliké.

Pozn. 1. Jsou-li základné číslovky od pěti počínajíc, pak čísla druhová a neurčitá rodu středního, konečně příslovce s ponětím mnohosti přívlastkem podmětu, stává tento v druhém pádu, výrok však v třetí osobě jednotné středního rodu; na př. Pět holubův sedělo na střeše. Sedmdesát knížat bylo přítomno. Čtvero hrabat se sjelo. Dvě milenců chodívá. Sběhlo se mnoho lidu. Koliko hlav, toliko smyslů. Nesprávy

píno bylo. Bylo na zbyt času. Mnoho listí jest na vašem stromě.

2. Po neurčitých číslech a po zájmenech; co, něco a nic kladou se v 1., 4. a 5. pádě i jména přídavná do 2. pádu, na př. Mnoho dobrých zahyne. Kdo slýchal co takového? Nic mu dobrého milo není.

3. Co se slovosledu dotýče, mohou přívlastky, jak z příkladů viděti, před určeným slovem anebo po něm státi.

Úloha 13.

Místo příčných čar položte k podstatným jmenům přídavná co přívlastky:

— přítel — jest poklad. — plátno jest bílé. — žák bude — hospodářem. — ovce jest — zvíře. — pára žene — kola. — pepř jest — koření. — lípa jest — strom. — voda vře. — pocestný odpočívá. — ovoce jest škodlivé. — slunce vystupuje. — Med jest — nápoj. — Sněžka jest — hora. — sestry byly chváleny. — pivo kyše. — zvon zvučí. Chrám Páně jest dům —. — kohout krákoře. — vlaštovka šveholí.

Úloha 14.

Místo příčných čar položte podstatná jména v druhém pádu co přívlastky:

Drápy — jsou ostré. Květ — jest bílý. Zpěv — jest líbezný. Řeka — jest prudká. Karel — bude vojákem. Muž — jest mrtev. Maso — jest chutné. Křídla — jsou peřestá. Vlasy — jsou růsé. Tykadla — jsou dlouhá. Kachny — štěbetají. Potok — hrčí. Okno — řinčí. Posel — pospíchá.

Úloha 15.

Na místě příčných čar napište podstatná jména co přívlastky v pádu tom, kteréhož vždy předcházející předložka žádá.

Chléb z — sytí. Stromy před — jsou vysoké. Cesta k — byla nebezpečna. Chození do — jest kaž-

dého žáka povinnost. Hlas s — byl slyšán. Pole u — bylo prodáno. Malba na — jest těžká. Víno z — bývá drahé. Matěj od — bude kovářem. Šátek okolo — hřeje. Hra na — se mi líbí. Klíč od — ztratil se. Posel z — přinesl smutné zprávy.

Úloha 16.

Místo písňových čar položte k podstatným jmenům zájmena nebo číslovky co přívlastky :

— otec jest zdráv. — bídny starec upí. Nohy — páva jsou obyzedné. Posvět se jméno —! — hodina bije. — dům jest vysoký. Léta — vypukla válka. — jeleni byli chyceni. Sestra — má šaty a — punčochy. — město v Čechách jest Praha. — pamět jest slaba. — chlapec jest bedliv. Věž — města jest černá. — vajec koupila matka. Zachovávej — boží přikázání. Bůh stvořil — lidi. — kniha jest poučlivá. — vojákův zahynulo v bitvě.

Úloha 17.

V následujících větách vyhledejte veškeré přívlastky a podtrhněte je:

Věrný služebník bývá vážen. Temeno oné hory jest strmé. Domlouvání vyučujícího buď laskavo. Silný Záboj porazil nepřitele. Rozumná duše naše jest ne-smrtelná. Cyril a Method, apoštoli slovanští, rozšířovali učení Kristovo. Některé rostliny jsou jedovaté. Taková myšlenka jest hřšná. Vystupovalo sedm krav pěkných a tlustých. Orel, král ptactva, byl zastřelen. Tělo jest příbytek duše. Národ náš je mnohých věcí původcem. Jakou práci si podnikl? Co znamenitých s obou stran zhynulo. Desátá hodina odbila. Před desíti nedělmi byli jsme nemocni. Děsítkrát sto tisíců andělův stálo před ním. Slunce třptytí se vychází. Smrtonoš ohnivého blesku okolek svůj ve dvou letech obíhá. Dým hořící plamen jest. Nemilosť hřichu mého odpustil jsi. Několik dní už uplynulo.

2. Předmět.

(*Objekt.*)

§. 10.

1. Předmětem, jenžto neúplný pojem časoslov a přídavných jmen na otázky: koho neb co? komu neb čemu? čeho? čím? doplňuje, může být každé to slovo, kterýmž se i podmět zastupuje.

Pozn. 1. Ačkoli neurčitý spůsob bez překážky podmětem věty býtí může, přec se nedá co předmětu na otázku čemu? [vyjmouc snad jediné učiti (učím chlapce psati)] čím? užívat.

2. Předmět jest doplňkem nejen výroku ale i též přívlastku; na př. Bolestí skličený otec umřel.

2. Předmětu pohledávající časoslova dělí se na přechodná (transitiva) a nepřechodná (intransitiva).

a) Přechodnými slují ta, jichžto činnost na předmět nějaký se vztahuje a naň jako přechází. Předmět v případě tomto stává ve 4. pádě bez předložky; na př. Miluji otce. Chytámě mouchy. Učitel trestal neposlušného žáka.

b) Nepřechodnými nazýváme ta, jichžto činnost v samém podmětu zůstává, naň jako obmezená. Mají-li tato časoslova k svému doplňku zapotřebí předmětu, může tento kromě 4. pádu bez předložky, v kterémkoli jiném pádu buď bez předložky buď s předložkou státi; na př. Já spolehlám na Boha. Divíme se tvému dílu. Pyšný pán pohrdl naším příspisem.

3. Poněvadž předmět čili doplněk vždy v tom pádu státi musí, kteréhož neúplný pojem poskytující časoslova a přídavná jména žádají, říká se, že výrok aneb přívlastek ten aneb onen pád řídí.

Akkusativ.

§. 11.

Čtvrtým pádem (akkusativem) na otázku koho neb co? řídí se časoslova

1. všecka přechodná, jako: bít, honiti, chytiti, koupiti, konati, milovati, mlátiti, nositi, ohnouti, ohřívati, osvětlovati, pásti, postihnouti, skončiti, stvořiti, stříci, škubati, tahati, udusiti, umyti, upokojiti, vychovati, vykoupiti, zanedbati, zmásti, živiti atd., jichž veliký počet jest.

Příklady: Ptáci nesou vejce. Bezbožní zajali stádo chudých vdov. Člověk hněvivý vzbuzuje svár. Větrové rozvírali propasti mořské před námi. Ptáčník ptáky pastí chytá. Starý hřich novou hanbu činí. Oči hospodáře střehou celý dům. Sami sebe šklubáme, sedláme, dřeme, kazíme a hubíme. Jedno neštěstí druhé stíhá. Zlá rada vlastního pána bije. Bůh nás švihadlo pro nepravosti naše. Proč trestáte nedověru těchto lidí? Ruka ruku myje.

Pozn. 1. Některá časoslova doplňují se akkusativem jména, jež s časoslovem jest soukmenové; na př. bojovati boj, souditi soud, sny sníti, obětovati oběť, slíbiti slib, praviti pravdu, platiti plat atd.

Pozn. 2. Mnohá přechodná spojují se radčí s genitivem nežli s akkusativem; na př. hledati, hľadati, mistiti, obhlájiti, okusiti, stříci, zanedbati, zavolati, zažiti atd. Oheň zkušuje železu tvrdého. Veličí páni svých křívý náhle instívají. Andělé hrobu toho hlídalí.

Místo akkusativu klade se u přechodných časoslov genitiv, a sice:

1) když se písobení podmětu nevztahuje k celému předmětu než jen k jisté částce jeho; na př. dej mi chleba (kus), nalij vína (trochu), dones hrušek atd.; jinak s akkusativem: dej mi chléb, nalij víno, dones hrušky, ménim-li totiž celý chléb, všecko víno a všecky hrušky.

2) v záporných větách; na př. Nemáme žádného místa. Chudoba lichvy nezná. Válka žádné rady netrpí. Od špatného semene nečekej dobrého plemene.

Pozn. 3. Slovce co, což, učeo a nic, užívá-li se jich neurčitě, stávají obyčejně v akkusativě; na př. Žádný sobě mých po-hrušek nic neváží. Otec ještě nic nejedl. Nic jeden před druhým napřed nemá. Nic bez práce nepřichází.

Spočívá-li na nich důraz, stávají též i v genitivu; na př. Ničehož v ohavnosti nemáš. Nebude syn mítí v ruce ničeho.

Pozn. 4. Řízení záporné částečky novztahuje se na předměty druhé a spojkami nož, jediné, ale atd. složené věty; na př. Jiné milosti dosáhnouti nemohl, než toliko tu. Nic jiného ne-hledáš jediné naši poctivost.

2. Z nepřechodných časoslov řídí akkusativ následující: boleti, svrběti, zábsti, potkati, mržeti, svěděti; na př. Mne dlaň svrběla. Matku a sestru bolí hlava. Přítel můj potkal z města se navracujícího krále. Celý svět mne mrzí. Uši mne svěděly.

Úloha 18.

Následující věty doplňte akkusativem:

Stromy zahrady sousedovy nesou —. Slepice nese —. Pravda plodí —. Zlato najde —. Syn moudrý obveseluje —. Anděl strážce opatruje —. Malý oheň spálí —. Zajíc má —. Začátek dobrý mívá —. Pilný hospodář činí —. Zahradník sází —. Vojsko zteklo — města. Káně chytá —. Luňák honí —. Králek podrývá —. Nedbalý žák hledá —. Dnes počalo zábsti — v nohy. Teta potkala —. Dobrý přítel převažuje —. Věrný pes střeže —. Bouře poráží —. Louka vydává —. Oráč zapřáhá — do pluhu. Pekař podsívá —. Chrt stíhá —.

Úloha 19.

Doplňte následující věty záporné genitivem:

Jedna lašťovka nedělá —. Nešij — hedvábím. Pravá láska netratí —. Za malíčkou službu nežádejte —. Oko lidské — nevidělo. Často i bohatý nemá —. Lhář nezná —. Zdravý člověk nepotřebuje —. Náš soused nemá ani — ani —. Mnozí vyslancové nezanedbávají —. Z domu prchající zloděj nezanechal —. Ošemetník nezíská sobě —.

G e n i t i v.

§. 12.

Druhý pád (genitiv) řídí

1. časoslova bázeň, stud a lítost vyslovující: báti se, děsiti se, lekatí se, ostýchatí se, strachovati se, ští-

titi se, hroziti se, hanbiti a styděti se, litovati, pykati, želeti.

2. časoslova složená s do, na a po: dočkati se, dodělati se, doprositi se, dopustiti se, dověděti se, dovtípiti se, dojiti, docházeti, dosáhuouti atd.; natrhati, nakoupiti, nabýti, nadítí se, nažratí se, napiti se, nastaviti, nachýliti atd.; podotknouti, poléčiti, poslyšeti, postoupiti, potěžkávati, povolati, pozůstaviti, požádati, požívati, připomínati atd.

3. dbáti, držeti se, hájiti, hájiti se, hleděti, chropiti se, chrániti se, chytiti se, odříci se, odvážiti se, opovážiti se, spustiti se, stříci se, varovati se, všímati si, šetřiti, užiti, zmocniti se atd.

4. přídavná jména: bedliv, blízký, daleký, hoden, chtivý, milovný, mocen, následovný, pilen, plný, poslušen, povědom, prázdný, prostý, sytý, šetrný, tajný, účasten, vděčný, vědom, zdrželivý, žádostivý.

Úloha 20.

Doplňte následující věty genitivem:

Holubi se bojí —. Nedbalý člověk štítí se —. Nešlechetné dítě hrozí se —. Zlé svědomí leká se —. Hříšník strachuje se —. Nemocný sotvy se dočeká —. Boháč se vždy — dodělá. Nemilá zpráva došla —. Přítel můj ustavičně doprošoval se —. Lehkovážný žák snadno se — dopustí. Obžalovaný se — dosoudil. Svědomitý soudce brzo se — dovtípí. Vůdce od sprostého dosloužil se —. Ležecí v nemoci může — se dožádati. Děvčata natrhala v zahradě —. Žíznivý posel napil se ze studánky —. Váš otec nakoupil —. Katolický křestan požívá —. Bůh nemocnému poulevil —. Josue dobyl —.

Úloha 21.

Následující věty doplňte genitivem:

Náš ujec bohatý pozůstavil po sobě —. Držte se vždy —. Varuj se —. Nepřítel chtěl se — zmocniti.

Opilec odřekl se —. Dobrý chlapec má vždy — poslouchati. Myš se — střeže. Udatní vojáci, chopte se —! Pobožné sestry odřekly se —. Ujímejte se rádi —. Pilný rolník 'očekává —. Kain se zbavil —. Švadlena při své práci užívá —. Učitel potřebuje —. Turci se zdržují —.

Úloha 22.

Následující věty doplňte příhodnými podstatnými v genitivě:

Lenivý dělník není — hoden. Sestra jest — povědoma. — Zlostný nebývá — mocen. Karel jest — bedliv. Trpělivý — účasten bude. Každý ptáček jest — žádostiv. Budmež vděčni —. I nerozumná zvířata jsou — milovná. Tato věc — tajna nebyla. Jan jest — mocen. Dobré dítě jest poslušno —. Vrána jest chtivá —. Láska jest plna —.

D a t i v.

§. 13.

Třetí pád (dativ) řídí

1. časoslova: brániti se, diviti se, obdivovati se, hověti, klaněti se, kořiti se, láti, líbiti se, modliti se, náležeti, odolati, odporovati, patřiti, pochlebovati, přisvědčovati, protiviti se, zpěčovati se, radovati se, rovnati se, rouhati se, rozuměti, smáti se, vysmívati a posmívati se, sloužiti, slušeti, těšiti se, ublížiti, učiti se, ujíti, utrhovati, zvykati, přivykat, zlořečiti, žehnati atd.

Pozn. Některá z vytčených časoslov jsou také jiné vazby schopna, ménice začasto s vazbou i svůj význam: modliti se (k Bohu), náležeti (k čemu, na něco), patřiti (na něco = hleděti na něco; k čemu); přisvědčovati (k pravdě), zpěčovati se (čeho, proti čemu, proti komu), radovati se (z čeho), rovnati (k něčemu), smáti se (na někoho zuláčeln; z koho über einen lachen), sloužiti (mší svatou; k čemu), slušeti (pod něco = poddánu být; k čemu = vztahovati se), těšiti se (z něčeho), ujdu (něčeho), žehnati (něco = světiti; žehnati se křížem, žehnati se s kým = loučiti se).

Účinnými býti na bohaté náleží. K libeznosti patří krátkost. Dobýtek patří k hospodářství polnímu. Lidé nebudou se proti

Římanům zpěčovati. Nauč ho den ke dni rovnati. Směje se neprítel z úpadu našeho. Obě města pod jedno právo příslušela. Těšíme se z dobrého zdraví. Kněz žehná tělo a krev Kristovu. Snažme se nepravosti ucházet.

2. dařiti se, podařiti se, sníti se, viděti se, zdáti se atd.; pak neosobně užitá: býti, vésti se.

3. Přídavná jmena: křiv (též v něčem), libý, mil, milostiv, nápomocen, odporný, podoben, platen, pomocen, prospěšný, užitečný, příjemný, přízniv, rád, škodný, škodliv, věren, známý, zvyklý atd. Dativ s předložkou k jest v obyčeji u nakloněn, náchylný, příhodný, přívětiv, schopen a způsoben.

Úloha 23.

Doplňte následující věty dativem:

Divíme se —. Strach se — rovná. Rozpustilý jinoch posmíval se —. Protiviti se — jest hanebné. Židé se klaněli —. Pestré kytičky líbí se —. Což — tato opatrnost prospěla? Nuzák může i — prospěti. Věrný sluha slouží rád —. Modli se —. Žebrák děkuje —. Vůdce rozkazuje —. Učitel rozumí —. Přílišná bázlivost škodí —. Pán Bůh žehná toliko —. Milostivý Bůh odpouští —. Rolník těší se —. Řídcí synové — podobni se nalézají. Neposmívejte se —. Tato kniha náleží —. Na kocábce sedící ušli —. Z mládí již sluší — přivykati. Teta naše odrekla se —. Prchlý kočí lál —. Rodiče poroučejí —. Jest — dobře. V zimě — bylo deset let. Dnes se zdálo —. V zajetí se — dosti dobře vedlo. Podařilo se — toto dílo?

Úloha 24.

Následující věty doplňte příhodnými podstatnými v dativu:

Nože jsou — nebezpečny. Nestřídmost jest — záhubna. Tato cesta byla — neznáma. Kočka jest podobna —. Jaro jest — výtáno. Služebníci mají — věrní býti. Kůň — jest velmi užitečný. Bůh jest vždy —

milostiv. Dobrá napomenutí jsou — spasitelna. Po práci jest odpočinutí — příjemné. Pilný žák jest — mil. Sestra vaše jest — podobna. Děšť jest — potřebný. Život jest — roven. Německý národ jest — zvyklý. Oběť Abelova byla — příjemna. Onen mudrc jest — schopen. Ranná hodina jest — nejzpůsobnější. Každý hospodář má — přívětiv býti. Jedovaté houby jsou — škodlivy. Zůstaň věren —.

L o k á l.

§. 14.

Šestý pád (lokál) řídí

1. časoslova s předložkami na, o, po, v: bažiti, dyc htěti, toužiti, kochati se, přestati (sich begnügen), přemýšleti, rozjímati, záležeti atd.

Úloha 25.

Doplňte následující věty lokalem:

Všickni lidé baží po —. Proč tonžíte po —. Králové přemýšlejí o —. Skrovny člověk na — přestává. Marnost v — se kochá. Mnohý žák dychtí po —. Celé hospodářství na — záleží. Každá křivda záleží na —. Svatý Augustín rozjímal často o —. Unavený pocestný toužil po —.

Instrumentál.

§. 15.

Sedmým pádem (instrumentálem) se řídí:

1. časoslova, ježto jakési hnuti, hýbání znamenají: hnouti, hýbatí, házeti, kynouti, kroutiti, lomcovati, mrštiti, mykatí, praštiti, třásti, trhnouti, třískati atd.

2. časoslova: pohrdnouti, vládnouti, panovati (též i s předložkou „nad“), zaměstnávati, zanášeti se, vynášeti se, vynikati, honositi se, chlubiti se, chvastati se, potiti se, chrkati, kašlati atd.

3. časoslova značící hojnouho nebo zápacího: oplývati, voněti, smrděti, zapáchat, páchnouti atd.

4. přídavná jména: bezpečen (též i s předložkou „před“) jist, vinen, povinen.

Úloha 26.

Doplňte následující věty instrumentálem:

Vítr tříská —. Zlostné dítě často — mykne. Zimnice třásla —. Kůň hýbá —. Nepřítel bývá často — hnut. Tvrdý hoch nedá — hnouti. Záboj kynul —. Vichrové lomcuje —. Saul mrštil — po Davidovi. Zahradník se — zaměstnává. Bůh vládne —. Mnozí lidé se honosí —. Blázen i — pohrdá. Soused náš chvastá se —. Velebnost Boží nad — panuje. Císař Pán panuje. — Císař Karel vynikal — nad všecky panovníky onoho času. Země česká — vyniká. Nešťastná hvězda — vládne.

Úloha 27.

Následující věty doplňte s příhodnými podstatnými v instrumentálu:

Ne všecko — voní. Světnice zapáchá —. Mar nostem oddaný — zapáchá. Boháči — oplývají. Ožralci — plýtvají. Ryba smrdí —. Vrah jest vinen —. Duše naše nechce — vinna býti. Plavící se po moři nejsou — bezpečni. Myš před — není bezpečna. Všickni lidé jsou Bohu — povinni. Loupežník není nikdy — jist.

§. 16.

Časoslova řídící dva pády.

Mnohá časoslova řídí dva pády, a sice:

1. dva akkusativy: státi (kosten), ceniti, proceniti.

Pozn. místo pouhého akkusativu ceny klade se zhusta předložka za s akkusativem; na př. Cenil svou knihu za dva zlaté.

2. akkusativ osoby a genitiv věci: chrániti, očistiti, odloučiti, odsouditi, rozhřešiti, sprostiti, zbaviti, zhoustiti, zhojiti atd.

3. akkusativ osoby a dativ věci: učiti, naučiti, odúčiti, přiučiti a j. p.

Pozn. Užívá-li se časoslov těchto zvratně, bývá akkusativ osoby zastupován zájmenem se: Žáci se učí české řeči.

4. dativ osoby a akkusativ věci: dátí, koupiti, obětovati, odpustiti, poslati, povídati, připověděti, proukázati, psáti, raditi, slíbiti, sraziti, svěřiti, šíti, věřiti, vypravovati, vyřídití atd.

Pozn. Místo akkusativu klade se často genitiv:

a) u časoslov neosobně užitých: přibyti, ubytí, zbýti, chtítí se, zacháeti se, odnechtěti se, zažádati se atd. Přibývá nám bláta. Chce se mu vína.

b) v případech v §. 11. Pozn. 2. 1) a 2) naznačených. Nezávidí hříšníku slávy. Přejome našemu králi tohoto vítězství.

5. akkusativ a instrumentál: činiti, učiniti, dělati, obdařiti, jmenovati, zváti, nazývati, naplniti, obložiti, obvěsiti, otráviti, nakrmiti, posypati, namazati atd.

Úloha 28.

V následujících větách položte v závorkách obsažená podstatná do akkusativu a genitivu.

Papež může (hříšník) rozhřešiti (hříšch). Hospodine, sprost (otec, vrah). Konšelé bez pořádného a volného vyslyšení (občan, hrdlo) odsuzovati nemají. Lékař nedovedl sprostiti (sestra nemoc). Onen dobroděj zbavil (přítel, nesnáze). Svědek očistil (člověk, vražda). Bůh ráčil neodlučovati (hříšník, svatá milost). Hospodine, neodlučuj (lidé, nebeské blaho své). Dobré děti dožíví (rodiče, smrt). Laskavý hospodář zhostil (čeládka, tuhá práce). Náš brabě zhostil (nedbalý správce, úřad). Chraňte (přítel, to neštěstí).

Úloha 29.

Následující věty doplňte dativem osoby a akkusativem věci:

Pilný hoch přináší — —. Kejklíř ukazuje — —. Pastýřové zvěstovali — —. Děti mají — — vzdávat. Kristus přislíbil — —. Esau postoupil — —. Matka vypravovala — —. Učitel připověděl — —. Milostivý Bůh proukazuje — —. Strýc poslal — —. Přeji — —. Žák píše — —. Proč nechcete — — svěřiti? Bohatý ujec koupil — —.

Úloha 30.

Doplňte následující věty akkusativem a instrumentálem:

Slované obvěšují v měsíci květnu — —. Ranhojič obložil — —. Václav obdaroval — —. Bůh obdařil — —. Karel podělil — —. Nádenníci vyplnili — —. Matka namazala — —. Hospodyně již nakrnila — —. Lid nazývá — —. Nevěrný služebník otrávil — —. Proč nenaplníte — —. Pekař posypal — —. Židé jmenovali — —. Farao ustanovil — —. Bohatství neučiní — —.

Úloha 31.

V následujících větách vyhledejte veškeré doplňky a podtrhněte je:

Duha ranní pošmourné počasí zvěstuje. Choulostivý štěstím se nadýmá. Soused procenil ta pole třista zlatých. Vychování dítka rodiče velikou péčí stojí. Pravdomluvnosti napřed pilen buď. Čert se kadidla nebojí. Každá ctnost má svého hánce. Ctnost těžkostí se neleká. Hříšná radosť plodí žalost. Odvykati hříchu jest nejlepší pokání. Přátelské služby si vždy připomínej. Pijavka nechytá se vředu. Podobný podobnému se raduje. Každý pták drží se hejna svého. Pes psu blechy vybírá. Vrána vráně oko nevykline. Naděl Pán Bůh kapsy nenaplň. Vychovaný krkavec i pánu oči

vyklove. Lichva a lešt dělá dáblu čest. Každý chce svým bůžkem být. Chudoba jest marnotratnosti nejblížší dědička. Mnohé dítě i chlebem pohrdá. Čert činí hřich sladkým. Mokrá půda vody nepotřebuje. Všickni živočichové odpočinutí žádostiví bývají. Svého kraje polí každý oráč svědom jest. Pohanka malá zrůst dává ovsu. Římský národ byl zvyklý vojnám. Vojáci naši neměli žádné zbraně než lučiště a střely. Každá pýcha peklem dýchá. Turci nemohli se nadiviti křesťanské důvtipnosti. Lidu obecnému jiného nápoje nebylo. Bázeň boží nazýváme počátkem moudrosti. Smrt nás věho zlého zbavila. Schránlivý neboj se nouze. Přátelství a láska velikého počtu nemilují. Teplým vánocům nikdy se neraduj. Každý hoví mravu svému. Zlému jak dobrému člověk přivyká. Pánu Bohu svému klaněti se budeš. Slunce všecky tvory osvěcuje. Jen ctnosti pilni jsou ctí hodni. Synové! neodučujte se dobrým obyčejům předků svých.

3. Příslovkové určení.

(*Adverbiale Bestimmung.*)

§. 17.

Příslovkové určení, jímžto se časoslova a přídavná zevrubněji určují, bývá vytknuto příslovkami, čistými pády podstatných a předložkami, udávajícími poměr místa, času, způsobu, příčiny, účelu a prostředku nějakého výroku nebo přívlastku; na př. Včera byl žák potrestán (včera potrestaný žák). Sestra pracuje s chutí své úkoly (s chutí pracující sestra). Matka žalostí omdlívá (žalostí omdlívající matka).

Příslovkové určení místa.

§. 18.

Příslovkovým určením místa vyznačujeme:

- 1) místo, kde co jest neb kde se co děje;

2) směr činnosti, t. j. odkud? kam? a kudy? se co pohybuje.

Pohybování směrem jistým má začátek a konec, co mezi nima leží, jmenujeme prostředek.

Pozn. Někdy se ty tři věci všecky určujejí, někdy jen dvě neb jedna; na př. Vojín hnul se z domova (začátek prostoru) údolím (prostředek) za nepřítelem do města (konec). Hořelo od téhož kláštera až do brány Písecké.

Příslovkové určení místa označuje se ve větě:

1. podstatnými jmény

a) na otázku kde? pády s předložkami; na př. Žíznivý kůň u vodě si nevybírá. Čelakovský narodil se ve Strakonicích. Pod lavicí leží pes. Na velikém soudu zemském přede všemi a nade všemi má seděti český král.

b) na otázku odkud? genitivem s předložkami z, s, od, když se začátek dráhy, kde totiž pohybování začíná, vyslovuje; na př. Otec přijel z Prahy. Chlapec sklátil ovoce se stromu.

c) na otázku kam? genitivem s předložkou do, dativem s předložkou k, pak s akkusativem s předložkou na, po, nad, pod, v, a několik jiných, když se konec dráhy vyslovuje; na př. Vesničané chodí k nám do kostela. Celá ulice vyhořela až po dům sousedův. Obec rozkázala zloděje na město vyvésti.

Konec dráhy vyjadřuje se genitivem bez předložky jenom ve výrazech „domů“ a „dolů“; na př. Ne každá půjčka domů přichází. Sehni se dolů.

d) na otázku kudy? akkusativem s předložkou přes, skrz, a instrumentálem bez předložky, když se prostředek t. j. dráha pohybování bez ohledu na začátek a konec vyslovuje; na př. Komínem smoud a záduch vychází. Voda prostředkem města poteče. Král dal přisteli průchod skrz svou zemi. Otec jel z Prahy přes Brno do Vídně.

Pozn. 1. Mnohdy nebývá směr dosti určitý, měnívá se, na př. chodí po louce, kolem města atd., zde pak otázku kudy? obyčejně lze zaměnit za otázku kde?

2. Nespojuje-li se s pojmem činnosti pojem pohybování směrem jakýms, nemůžeme si nikdy otázky odkud? kudy? kam? předložiti, ale pouze kde?

2. příslovkami: zde, tu, dole, nahoře, vedle, doma, sem, zhůru, tady, všady atd. Páry vodnaté zhůru se nesou. Zde leží tělo mrtvé. Zlatý orel všade doletí.

Úloha 32.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovkové určení místa:

Pes štěká před domem. Vodu běžeme ze studnice. Vltava vzniká v Šumavě. Měsíc svítí na nebi. Prsa jsou napřed, hřbet jest v zadu. Kam strom ohneš, tam roste. Také boháč jen dvě dírky v nose má. Chudý všude musí za dvěře se vtisknouti. Obraz boží jeví se v naší duši. Nádenník jde do práce. Vedle hoří. Přátelství jest jen mezi rovnými. Tamto běžel zajíc. Žádný učený s nebe nespadl. Hlas křepelčin se rozléval osením. Všude jest země Páně. Ve vlasti nenajde hudec přítele. Ráda paní Nouze do Svárova zajízdí. Praha leží u prostřed země české na Vltavě. U samých hranic není dobré chalupu stavěti. Uč své děti doma kaši jísti. Žádný prorok není vzácen ve vlasti své. Zmordovali všecko od velblouda až do osla.

Úloha 33.

Na místě příčných čar položte příslovková určení místa:

Kovář kuje železo —. Vozka jede —. Kanárek vyletěl —. Hrušky rostou —. Země se otáčí —. Pocestný se posadil —. Nekupuj zajíce —. Naše pole leží —. Slunce zapadá —. Jelen utíkal —. Matka jest —. Bůh jest —. Pán sedí —. Nepřítel obrátil se —. Ježíš vstoupil —. Není léku —. Křeček bydlí —. Rak se zdržuje —. Pacholek připřábá koně —. Orlové hnifzdí —. Krávy se pasou —. Havíři dobývají zlata —. Stráž stojí —. Kteří žáci byli — pochváleni? Kouř se vznáší —. Oblaka visí —.

Příslovkové určení času.

§. 19.

Příslovkových určení času užíváme

- 1) na otázku kdy? hledíce toliko k době činnosti neb děje;
- 2) na otázky odkud? dokud? a jak dlouho? hledíce k vyvinování se činnosti neb děje a chtítce jich začátek, konec a trvání vyjádřiti.

Pozn. Co se v § předešlém o pohybování v prostoru pravilo, platí také o vyvinování děje v času; na př. Od desátého prosince (začátek) celým rokem (trvání) až po dnešní den (konec) neměli jsme pokoj.

Příslovkové určení času označuje se ve větě

- 1) na otázku kdy?

a) genitivem bez předložky; na př. Času zimního jsou krátké večery. Čtyřicátého dne po svém z mrtvých vstání vstoupil Ježíš na nebesa. Roku 1845 byla v Praze veliká povodeň.

b) pády s předložkami; na př. O druhé hodině s poledne začíná vyučování. Za chládku šli jsme na procházku. V květu mladosti umřel syn rodičům. V čas vojny umění chleba nejí. Na jaře pojedu do Benátek.

2) na otázku odkud? genitivem s předložkami z, od; na př. Z mládí musejí se děti k dobrému vésti. Od té chvíle bloudil jsem.

3) na otázku dokud? genitivem s předložkou do, akkusativem s předložkami po, za, na; na př. Na dvě léta máme zásoby. Nádenník pracuje od božího rána až do večera.

- 4) na otázku jak dlouho?

a) akkusativem bez předložky; na př. Velmi krátký čas žili byli. Nemocný potil se celou noc.

b) instrumentálem bez předložky; na př. Dnem i nocí sily jim míjely. Časem slunce svítí.

c) akkusativem s předložkami přes, skrze a po; na př. Mírný vítr byl přes celý den. Skrize celý týden neměli co jísti. Po celý ten čas jsem o něm nevěděl

(začátek a konec ve větě není vysloven, ač v mysli obsažen).

2. Příslovkami času: nikdy, někdy, onehdy, tehdy, nyní, teď, hned, dnes, podnes, zítra, letos, již, už, právě, dávno, budoucně, druhdy, dosud, vždy atd.; na př. Zítra navštívím svého přítele. Kde jsi dnes večeřel? Letos bylo mnoho hrušek. Nyní jdi domů. Dávno mi byla ta věc známa.

Úloha 34.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovkové určení času:

Dnes jste málo sena nahrabali. Z velikého města nikdy na noc nevyjízděj. Před vyjitím z domu dobré jest se najísti. V horku vez plášt s sebou. Ne vždycky sluší kvapiti. Časem štěstí samo do rukou leze. Za času sluší jahody trhati. Žito dvě neděle se zelená a dvě neděle se metá. Nikdy se člověk po poslech nenají koláčův. V lednu mhly přivodí mokré jaro. Druhdy i v březnu hýl na nos se posadí. Před Jiřím není léta. V máji hřímoty nedělají trampoty. O svatém Duši chodí ještě v kožíše. Medardova krápě čtyřicet dní kape. Do Jana Křtitele nechval ječmene. Každý člověk lenivý za živa již práchniví. Bratr půjde na přes rok do světa. Nechval dne při východu slunce. Kdož to spí při vyučování? Na den sv. Vavřince jdou oříšky do věnce. Opatrnosti nikdy nezbývá. Kdysi našel Jan nůž. Za hodinu přijdu k vám. Po dvě noci jsem nespal. O Mladátkách den se omlazuje. Sedlák rád by měl každý týden jiného rychtáře.

Úloha 35.

Určete v následujících větách výrok příslovkami času:

Pravda — vítězí. Otec byl — ve městě. Učitel — odpustil žáku trest. — pokládala se známost cizích bylin za největší umění. — byla veliká úroda. Pilní žáci vstávají —. — trvá vojna. Vrátíte se — ze své cesty?

Náhlá rokota — dobrá nebývá. — váš otec odešel.
Bůh živé i mrtvé — souditi bude.

Úloha 36.

Na místě příčných čar položte příslovková určení času:

Tato práce nebude ani — hotova. Hvězdy svítí —. Bez květu —. Můj otec umřel —. — jest den nejkratší. Poctivost trvá —. Ježíš vstal — z mrtvých. Vstal jest — ctný vykupitel. — stalo se veliké neštěstí. Čiň dobré —. Žáci se mají — modliti. Obilí zraje —. Školní rok počíná se —. My obědováme —. Království dělené se rozpadne —.

Příslovkové určení způsobu.

§. 20.

Příslovkové určení způsobu označuje se ve většině na otázky: jak? kterak? kolik? kolikrát? nakolik? zač?:

1. příslovkami: jak, tak, jinak, opak, naznak, dobré, zle, krásně, těžko, nízko, různo, skoro, horko, jednou, dvakrát, mnoho atd.; na př. Lakomec spravedlivě i nespravedlivě zbohatnouti usiluje. Tázajícímu se odpověz pokojně. Dobré se snadno zapomíná. Ani kuře darmo nehrabe. Dvakrát měř, jednou řež.

2. pády s předložkami; na př. Loupežník poranil strýce na smrt. S pláčem a bědováním opouštěl syn otcovský dům. Matěj zmokl do čista.

3. instrumentálem bez předložky; na př. Bůh sebe našim rodičům zjevil živým hlasem. Zajíc otevřenýma očima spí. Krev potůčkem teče.

4. akkusativem u případných: dlouhý, hluboký, široký, vysoký, tlustý, a j. p.; na př. Naše světnice jest dlouhá pět krokův. Věž jest vysoká 40 sáhův.

Ve spisovné řeči tvoří se z nadzmíněných případných obyčejně podstatná jména: zdělf, zhlobí, zšíři,

zvýší, ztlouští; na př. Most pražský zdélí 862 loket. Nádoba je tři střevíce zšíří.

Úloha 37.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovková určené způsobu:

Úlisnost nejostřeji uštkne. Učeník po švu párá kabát. Císařové řečtí do sta a dvacíti tisíc kněh shromázdili. On lezl po čtvermo na skálu. Zloděj lezl po rukou a nohou. Vandalové v davích náramných se po Evropě vysypali. Ten pes běžel hnědky honem. Smil Světlitský čtrnáctkrát jednoho dne ostrým hrotom se potýkal. Bezbožníci hynou jako tráva. Naši vojáci hnali pravým úprkem na nepřátele. Soused postavil dům svůj s velikou úpravou. Včely úhrnkem na takové stromy létají. Pták nenese všech vajec po jednou. S modlitbou práci svou konej! Chod s kloboukem v ruce. Žáci mluví pošeptmo. Nemazaný vůz těžko se táhne. Zástup stojí vzdáli po různu. Ne všickni lidé jedním způsobem umírají. Náš představený počíná sobě po panskú. Potokem mu slzy k nohám kanou. Nejspíše blázen a dítě pravdu poví. Lépe se krátce styděti, než dlouhý čas želeti. Každá půjčka s plačky domů přichází. Pán tomu nechtěl živou mocí svoliti. Svědomitý sluha rychle a hbitě své povinnosti koná. Já jsem těm slovům jinak a naopak rozuměl.

Úloha 38.

Určete v následujících větách výrok příslušnými příslovkami způsobu:

Bratr se učí —. Pozdrav každého —. Skřivánek zpívá —. Jabloň kvete —. Dobré dítě poslouchá —. Plachý jelen — běží. Hlemejžď leze —. Pes štěká —. Unavený spí —. Hudebník hraje —. Řezník seká — lidem maso za peníze. Dnes prší —. Turci mluví —. Sestra šije —. Bůh trestá hříšníka —. Nové kostě — mete. Nemocný rozpráví —. My jsme se — bavili.

Úloha 39.

V následujících větách položte v závorkách obsažená podstatná do toho pádu, kteréhož vždy předcházející předložka žádá:

Myslivec postřelil jelena na (smrt). Lež chodí o (jedna noha), pravda o (dva). Napadlo sněhu po (pas). Má sestra pracuje s (chut) své úlohy. Každý hádá podlé (skutek svůj). Můj pán mne na (rychlosť) vyslal po vás. Příkop na (čtyřicet kroků) široký jest. Mnohé ženy mohou seděti ve voze po (kůň). František spadl do sudu po (hlava). Příběhy vlastní budeme si po (středa) povídati. Strýc tuto věc s (poctivost) učiniti nemůže. Peršané oheň za (bůh) ctili. Krejčí pracoval celý den s (nejvěčší pilnosť). V Čechách se zboží na (český loket) prodává.

Příslovkové určení přičinnosti.

§. 21.

Příslovkovým určením přičinnosti pronášíme, proč? kym? čím? z čeho? nač? k čemu? se co děje.

Přičinnost (Kausalität) jest trojí: věcná, logická a mravná.

1. Věcná přičina (Sachgrund) rozpadá se opět na činnou a trpnou.

1) Vysloví-li se výrokem účinek, kterým podmět trpí, máme přičinu činnou.

Činná přičina vyjadřuje se ve větě

a) instrumentálem bez předložky; na př. Železo rozpalením měkne. Teta žalostí umřela. Žebrák se třese zimou. Šťastným větrem dále pluje. Hrůzou mi drkotali rtové. Závistivý štěstím svého bližního mře.

b) genitivem s předl. o d, z, akkusativem s předl. pro, za; na př. Mdleli od žízně. Lid pro svou vinu zhynul. Za to budeš ostré trní z borek vymýtěno.

Pozn. Pronáší-li se činná přičina osobou, sluje tato původem a stává též často, zvlášť u vět trpných, v instrumentálu bez předložky; na př. Proč jsi jedl z dřeva mnoha zapovězeného? Císařem Josefem II. bylo mnoho klášterů vyzdvíženo.

2) Vysloví-li se výrokem přičina, kteréž k dosažení jistého účinku podmět užívá, máme přičinu trpnou, nazývajíce ji v případě tomto buď nástrojem bud prostředkem buď látkou.

a) Nástroj, kterým se co dělá, označujeme instrumentálem bez předl.; na př. Motykou kopáme. Včeličky nás žihadlem píchají. Větví ostrou se až na skrze probodl.

b) Je-li podstatné jmeno, kterého se co nástroje k učinění něčeho užívá, o dtažené, sluje prostředkem a znamená se též instrumentálem bez předložky. Osoba co prostředek stává často v akkusativě s předložkou skrz e. Na př. Prací a šetrností lidé bohatnou. Předpovídáním budoucích věcí stal se z Isaiáše veliký prorok. Matka dala sobě od otce poslaný list skrze syna přečisti. Mnohý skrze malého dojde cíle velkého.

c) Látka, z čeho se co dělá, pronáší se vždy genitivem s předložkou z; na př. Z kamene tesají sochu. Z metel jahodkové mišpulky děláme koštata.

2. Logická přičina (logischer Grund) vyslovuje důvod, z kterého se něco poznává, a stává v genitivě s předložkami dle, podle, v lokálnu s předl. po; na př. Účet jest dle kvitance zapraven. I ten po han po těch divých Krista poznal. Bylina po vůni se zná. Věděl to ze zkušenosti. Není v světě podle mého vědomí věci skvostnější nad dobré svědomí.

3. Mravná přičina (moralischer Grund) sluje pohnútkou (t. j. přičinou, k vůli které osoba co činí), účinek její účelem anebo cílem.

Mravná přičina označuje se

a) instrumentálem bez předložky; na př. Andělé přitovaryšují se poručením božím lidem hned od jejich narození. Spravedlivým soudem božím jsem ztracen.

b) genitivem s předl. z, akkusativem s předl. na, o, pro, a dativem s k, k vůli; na př. Saul pronásledoval Davida ze závisti. Všickni lidé pro své vyražení z města běželi. Slavíbor o Hostivita se postavuje proti mně. Císař Pán drží vojsko k ochraně občanův. Učíň mi to k vůli. Otec poslal dceru svou na vychování do města. Lidé jsou stvořeni k práci.

Úloha 40.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovková určení příčnosti:

Václav v mladých letech od zimnice umřel. Milován byl od Pána svého Samuel. Po vfně sirou opraveném hlava ztupí. O dědictví jeho byli velcí odpovové. Cti Petra pro Pavla. Pro hubu mnohý již dostal na hubu. Na tvé slovo to udělám. Od ohně voda vře. Všecky rány a pomsty Bohem uložené na tu zemi vyility budou. Za dlouhý čas o úřady a správu mezi pány a obcí rozličné různice se sbíhaly. Karbaníci hrají často o veliké peníze. Sousedův syn dal se z opilství na vojnu. Z přítomnosti otcovy radujeme se všickni. Nechce mordeři za život svůj děkovati. Moudrost za zkušením a s lety přichází. Za mírem kázel mu vyloupiti oči. Všeliké měření děje se skrze tříhraník. Bůh se zjevuje i skrze přirozené i skrze zvláštní milosti. Bezového listu voda jest dobrá k horkým nohám. Bohatý se děší k pouhé zmínce o smrti. Po slaných jídlech chce se pít. Mysl teskností a strachem mdlela.

Úloha 41.

Položte v následujících větách v závorkách obsažená podstatná do toho pádu, kteréhož vždy předcházející předložka žádá:

Otec zavřel dvéře na (závora). Mírný nehledá chvály od (obecný lid). Svědomitý čeledín koná služby své z (povinnost). Z (poručens) našeho císaře jedeme do Budína. Císař Pán drží vojsko k (ochrana) občanův. Město je skrze (válka) pobořeno. Bohatství k (sláva boží) užívej. Pes svého žrádla jinému nedá pro (svá zlost). Za (chudoba) se nemusí žádný styděti. Pán Ježíš byl od (Jidáš) zrazen. Per potřebujeme ku (psaní). Žák byl pro (neposlušnost) ze školy vyhnán. Pro (žádná práce) povinnosti své neopustím.

Úloha 42.

Napište 10 vět a určete v nich výrok příslovkami místa a času.

Úloha 43.

Napište 10 vět, v kterých jest příslovkovým určením způsobu podstatné jméno s předložkou.

Úloha 44.

Rozšiřte následující věty podle otázek: čí? jaký? kdy? kde? kam? odkud? co? kým? čím? jak? proč? nač?

(Vzor k této úloze: František vypravoval. = František našeho dobrého zahradníka vypravoval dnes ráno mé sestře se vší nadšeností pohádku o zlaté rybce.)

Josef prodal. Rolník seje. Housenky sežraly. Služebníci vedli. Stromy nesou. Bůh odpouští. Tesař seká. Herodes rozkázel. Zedník staví. Učitel chválí. Beránek piše. Sestra kolébá. Holubi milují. Teta se bojí. Bratr překvapil.

Úloha 45.

Napište 10 vět a určete v nich výrok příslovkami způsobu.

Slovosled.

(*Wortfolge.*)

§. 22.

Pořádek, kterým jednotlivá slova co členové věty po sobě postupují, sluje slovosledem.

Slovosled jest dvojnásobný, a sice: obyčejný a mimořádný.

1. Obyčejný slovosled ve větě jednoduché zachovává následující pořádek:

1) podmět stojí na prvním, výrok na druhém místě; na př. Osel hyká. Zajíci vřískají.

2) výrok, vysloví-li se podstatným, přídavným a číselným jménem anebo přisvojovacím zájmenem, stává obyčejně na posledním místě; na př. Soudce jest svědomit. Lichva jest hřích.

3) předmět stává obyčejně po slově, od něhož

řízen bývá; na př. Cháva opatruje dítě. Neposmívejte se mrzákům.

Pozn. Je-li předmět od přídavných jmen řízen, tu stává před nimi; na př. Lenivý dělník není dobré mzdy hoděn. Jan jest svých přátel pamětliv.

4) přívlastek, je-li přídavným zájmenem, číslovkou a příčestím vyjádřen, stává před jménem; je-li podstatným jménem vysloven, za jménem, kteréž určuje; na př. Polekaná vrána bojí se i křovi. Váš pláč jest potupy hoděn. Hořící dřevo slove hlaveň. Čas deště ještě nepřišel. Žádná věc pod nebem nezůstane tajnou.

Pozn. Pochází-li přídavné jméno od jmen míst, stavu, rodu, klade se obyčejněji za podstatným; na př. Císař Ferdinand bydlí na hradě Pražském. Bratr jest řemesla krejčovského.

5) příslovkové určení stává i před i za jménem určeným; na př. Šumava leží na západní straně Čech. Zimní ovoce se na podzim česá. Vrána létá váhavě.

6) Stojí-li časoslovo, s nímž se neurčitý spojuje, též v neurčitém způsobu, předcházívá řízenému neurčitému; naopak jest to v němčině; na př. To se nebude moci státi (diess wird nicht geschehen können). Dítě nechce jít spat. Měl obyčej učiti ptáky mluviti.

2. Mimořádný slovosled, jenž i přestavení, převratem služe, není nic jiného, než odchýlení se od obyčejného pořádku slov, když mluvící váhu a důraz na ně klade.

V mimořádném slovosledu předkládá se zhusta výrok podmětu; na př. Syče těla jestif oko. Deceru miluje matka. Blahoslaveněji jest dáti než bráti.

Pozn. Kdyby převrat ve větě dvojsmysl působil, lépe jest přirozeného slovosledu se přidržeti; na př. učenost převyšuje ctnost; sto jich bude honiti pět vašich; srozumitelněji: ctnost převyšuje učenost; pět vašich honiti jich bude sto. Synů pak tvých ani jedovatých drakův nepřemohli zubové, kdežtoby zubové před genitivem jedovatých drakův lépe stáli.

V následujících větách schvaluje způsob mluvení převrat: Dejž tobě Pán ve všem smysl pravý. Duch svatý jest třetí božská osoba. Život věčný nás

očekává na onom světě. Kněz slouží mši svatou. Můj bratr jest služebník slova božího. Bouře veliká stala se na moři; a jiných mnohých.

II. Složená věta.

(*Zusammengesetzter Satz.*)

§. 23.

1. Věta složená jest ta, kteráž dvě věty anebo i více jich, z nichžto každá v sobě svůj vlastní podmět a výrok chová, v jeden celek spojuje.

2. Spojování dvou anebo i více vět v jeden celek děje se dvojím způsobem, a to:

1) Mohou se věty mezi sebou tak spojiti, že každá z nich sama pro sebe, samostatně a nezávisle vedle druhé stojí; na př. Jelena rohy netíší, ptáku křídla nepřekážejí. Pravda nezneuctí, almužna neochudí, modlitba neopozdí. Tělo stárne, neduhy mladnou. Tokovým spojeným větám, z nichžto každá sama o sobě již dokonalý smysl má, říkáme souřadné věty.

2) Mohou se věty mezi sebou tak spojiti, že jedna druhou doplňuje a důkladněji určuje, že každá co ne-samostatný a co závislý člen od druhé se vidí; na př. Koho Bůh miluje, křížem ho navštěvuje. Ježíš šel se svými rodiči do Jerusalema, když byl dvanáct let stár. Vrba dává proutí, z něhož se pletením košové dělají.

Takové spojené věty, z nichžto jedna druhou doplňuje a důkladněji určuje, slovou podřadné věty.

3. Souřadné věty skládají se vždy ze samých hlavních vět a jmenují se souřadně složené věty (beigeordnete Sätze).

4. Podřadné věty sestávají z hlavních a vedlejších vět a slují podřadně složenými větami čili zkrátka souvětím (Satzgefüge).

A. Věta souřadně složená.

(Beigeordneter Satz, Satzverbindung.)

§. 24.

Aby se věta souřadně složená srozumitelnou stala, musejí její jednotlivé věty k jedné věci se vztahovati a jednotu myšlenky obsahovati. Toto se může státi trojím způsobem:

1) buď stojí souřadné věty vedle sebe docela bez zevnitřní spojky jsouce pouze s myslém vázány; na př. Štěstí se trousí, neštěstí se sype. Dítě špiní a dere, matka šije a pere. Dubová hůl učí dělat, březová metla rozum dává. Den začíná lašťovička, večer končí zpěv slavíčka.

2) buď poukazuje druhá hlavní věta na prvou z á-jmenem; na př. Bohatství nyní panuje, ctnost mu ustupuje. Páv si v trávě vykračoval, stooký chvost za ním ploval, drůbež se mu divila, krásu jeho chválila. Zbožný (bohatý) má přátely, hubenému (nuznému) jest jich třeba. Vaše chalupa vyhořela, naše jest zachráněna. Nedbanlivost mysl umenšuje, lenivost ji udušuje.

3) buď se hlavní věty spojkami v jeden celek souměrný spojují.

Spojky, kterými se jenom hlavní věty spojují, jmennují se souřadné a jsou trojího způsobu:

a) spojky slučovací (verbindende): a, i; i—i; ani—ani; ba; ba i; ano i; jak—tak i; jednak—jednak; nejen, netoliko—ale i, nýbrž; dílem—dílem; již—již; už—už; tu—tu; předně, dále, nejprvé, poprvé, po druhé, po třetí, atd.; potom, pak, tudy, napotom, na to, konečně, podobně, také, brzo, jako, totiž, a sice; na př. Blázni domy staví, a moudří hotové kupují. Číňme od Boha počátek, a bude dobrý pořádek. Zlý pes ani sám sní, ani druhému dá. Brzo mě chválí, brzo mě haní. Zbojnici a loupežníci mořtí loupí, ba v hospodě host od hospodáře není bezpečen. Napřed se mlátí; potom se plati.

b) spojky odporovací (entgegensetzende): ale, ne—ale, nejen—nýbrž i, sice—ale, než, však, anebo, aneb—aneb, buď—buď, či—čili, sic, jináče, přece, přece však, proti tomu, atd.; na př. Jeden otec deset synů vychová, ale deset synů jednoho otce neužívá. Jest on sice dobrý člověk, než má své vady. Požehnání otcovské staví dětem domy, avšak kletba matčina je až do základu hubí. Císař nechtěl v zámku bydleti, nýbrž polem ležel.

c) spojky příčinné (begründende): neboť, neb, proto, tedy, pročež, atd.; na př. Obilí stojí překrásně, očekáváme tedy hojnou žen. Josef s Marií a s Ježíškem utekli do Egypta, neboť Herodes usiloval o bezživotí Ježíškovo. Neboj se, nebo já s tebou jsem. Slon jest hřmotného těla, pročež jest nemotorný.

4. Podle tohoto rozdělení souřadných spojek máme také trojí druh souřadně složených vět, a tož:

a) slučovací věty, kde druhá věta s prvou se shoduje a ji jako šíře rozkládá. Příklady viz 3) a.

b) odporovací věty, kdež druhá věta s prvou jaksi v odporu stojí a buď ji obmezuje, nebo zničuje. Příklady viz 3) b.

c) příčinné věty, kde obsah jedné věty příčinu věty jiné obsahuje. Příklady viz 3) c.

Úloha 46.

Z následujících vět vyhledejte veškeré spojky a uzejte, ku kterému druhu náležejí:

Porušenost naše mnohé věci žádá, ale střídmy žádosti krotí. I nám dal Bůh um a ramena, nechť je tedy každý vynaloží. K vám se nevěrou nestydíme, neb ji od vás vždy vidíme. Mlynář nemůže mléti; neboť se mu vody nedostává. Člověk jest k obrazu božímu stvořen; protož má Boha vždy poslouchati. Čítat dávné jazyky a cizím rozumět dobře jest, než mateřský třeba napřed umět. Přítele svého vady znej, však ho v nenávisti neměj. Kosatec do truhel vložený zachovává

šaty od molů a kazů, ano i libou vůni jim dává. Hledí si chleba vydělati, sic ho musíš vyžebrati. Západní větry přinášeji obyčejně déšť, východní naproti tomu suché bývají. Matka jest nemocna; proto nemůžeme šít. Varujte se lakomství; neboť penězi nemůžeme prodloužiti život svůj. Napřed se koušeme, potom se lížeme. Dlouho bránil se nepřítel, konečně přece paty ukázal.

Úloha 47.

Následující dvě a dvě věty spojte slučovacími spojkami:

Pravda sluje nyní neštěstím. Ctnost ředne jako stará voda. — Otec píše. Matka šije. — Zločinec viní se. Spravedlivý se nikoho nebojí. — Karel zámečníkův jest pilný hoch. Anna pekařova jest pilné děvče. — Měsíc svítí. Hvězdy třpytí se v nejvěčším lesku. — Žlutá hlína jest užitečný kov. Sklo čistí se žlutou hlínou. — Slunce zachází. Červánek se ukazuje. — Povolnost přátely rodí. Pravda nenávist plodí. — Mnoho se ve světě novinkuje. Málo pravda se ohlašuje. — Ryby plovou ve vodě. Ptáci létaří v povětiří. — Vltava vzniká na Šumavě. Labe vychází z Krkonošů. — František má peníze. Jindřich nemá potřebných kněh.

Úloha 48.

Následující dvě a dvě věty spojte odpovovacími spojkami:

Kočka jest velmi úlisné zvíře; mnozí lidé mají ji rádi. — Odpusťte svým ubližitelům; Bůh vám neodpustí. — Zločinec ujde často na zemi trestu; po smrti nemůže božímu potrestání utéci. — Dobrota srdce jímá; násilím se nic neujímá. — K cizím hříchům máme ostrovidové oči; na své jako krtekové pohlédáme. — Otcova kletba vysušuje; matčina z kořen vyvracuje. — Císař spravedlivému milost dává; Bůh vinnému odpouští. — Blázen se snadno vydává v nepravosti; moudrý pozná osidla.

Úloha 49.

Následující dvě a dvě věty spojte příčináými spojkami:

Není mi do smíchu; mám díl v tvém hoři. Onen člověk nedoslýchá; slova kazatelova k srdeci jeho nedorážela. Bůk jest košatý; posadíme se pod něj. Klo-kotem voda vře; odstavte hrnec. Bůh prokazuje lidem největší dobrodiní; jsme mu v největší míře k vděčnosti zavázáni. Zlý červ na stromu hryze; strom schne. Mlčenlivý bývá důvěrníkem milým; mluv méně. Nechtěl příteli svému ujmu činit; nepřijal sobě podávaný úřad.

Úloha 50.

Ku každé následující větě přidejte vždy ještě jednu hlavní větu:

Bůh odpouští kajícímu hříšníku, neboť —. Srdece moudrého hledá umění, ale —. Nechtež dítěk jít ke mně; nebo —. Ježíš učinil mnoho zázraků; přece —. Ohyzdný člověk do očí se staví, ale —. Zásobník opatruje vojsko špiží a —. Sestra dala se do pletení punčochy, však —. Nemohu po koních seděti; tedy —. Ani svíčku neumí utřít, ani —. Strýc kraj světa zjezdil; přece —. Netolikou musí nižší úředník míti zření k vyššímu, ale i —. Po prvé vás napomínám, po druhé —. Tu paprskovalo velebné slunce, tu —. Už mě trpělivost přechází, už —. Brzo žalostí omdlévá, brzo —. Nedal se másti jeho chlubnými řečmi, nýbrž —. Saul pronásledoval Davida, proti tomu —. Řeči zbytečné nejen škodí, nýbrž —. Vlastní věci posuzujeme přesudkem, však —. Tu mne k sobě volali, tu —. Lidé pro nás stromy sázeli, tedy —. Kamene žádného nemohl míti, než —. Slunce prochází i kalné mraky; přece však —. Bodláku nemačkej, sic —. Zlé znáti není zlé; ale —. Přátelské služby si připomínej a —. Dům hluboce založený stojí dlouho v celosti; jináče —.

Věta stažená.

(*Zusammengezogener Satz.*)

§. 25.

1. Věta, která v sobě dva i více podmětův a jediný výrok anebo dva i více výrokův, přívylastkův, předmětův a příslovkových určení a jediný podmět zdržuje, sluje staženou.

2. Stažené věty vznikají ze souřadných, když tyto některý člen větový společně mají. Člen, který jest dvěma aneb více větám společný, položí se jen jednou; členy pak ostatní, ježto se k společnému členu vztažují, spojí se spojkami souřadnými; na př. Otec děti miluje; matka děti miluje. = Otec a matka děti milují. Netoliko otec, ale i matka děti milují. Lež má krátké nohy; lež daleko nedojde. = Lež má krátké nohy a daleko nedojde. Stromy v zahradě kvetou; stromy před domem kvetou. = Stromy v zahradě a před domem kvetou. Stromy nejen v zahradě ale i před domem kvetou. Stromy jak v zahradě, tak i před domem kvetou. Otec a matka nebyli doma.

Pozn. 2. Má-li stažená věta více podmětův, rozeznáváme především, jsou-li těmi podměty osoby nebo věci; v případě prvním stojí časoslovo pravidelně v čísle množném; a v případě druhém může státí výrok buď v množném čísle, aneb so řídí podmětem nejbližším; je-li však podmět některý číslo množného, tuť výrok v množném čísle se klade, na př. Učitel a žák obdařili ženbráka almužnou. Strycové pole a lesy se prodávají. Dům a zahrada náležejí mému otci; anebo: Dům i zahrada náleží mému otci.

2. Jsou-li rozličné osoby podmětem, stává výrok v přednější osobě množného čísla; na př. Já a ty jsme bratři. Ty a sestra tvá nejste nikdy doma.

3. Při podmětech rozličného rodu má přednost mužský před ženským a tento před středním: na př. Bratr a sestra jsou pilní. Jablka a hrušky jsou již zralé.

Úloha 51.

Následující věty se společným podmětem stáhněte v jednu větu:

Bůh stvořil nebe; Bůh zachovává všecky lidi. Václav říznul se do prstu; Václav pokryácel svůj oděv. Sedláci podkalují louky, sedláci činí je úrodnějšími. Otec naložil osloví žito; otec hnál ho do mlýna. Chlapci oklepávají vrbové pruty; chlapci dělají píšťaly. Vltava vzniká na Šumavě; Vltava obrací se u Vyššího Brodu k severu. Vltava jest u Budějovic splavná; Vltava protéká Prahu. Slavík hnezdívá rád okolo potoků ve křoví; slavík zpívá na jaře dlouho do noci. Měsíc svítí; měsíc nehřeje. Nemoudrý kárání nepřijímá; nemoudrý léku zavrhuje. Koželuh vydělává kože; koželuh prodává je lidem.

Úloha 52.

Následující dvě a dvě věty stáhněte spojkami slučovacími:

Pes jest domácí zvíře; husa jest domácí zvíře. Oltář krásí kostel; milosrdensví krásí člověka. Hloupost roste na jednom dřevě; pýcha roste na jednom dřevě. Zahradník musí zahradu pohnojeti; rolník musí pole pohnojeti. Ušlý pocestný odpočívá; unavený voják odpočívá. Stromy kvetou před domem; stromy kvetou v zahradě. Modrá barva jest očím příjemná. Zahradník zalévá květiny; zahradník očkuje stromy. Vůkolí této krásné krajiny jest hornaté, vůkolí této krásné krajiny jest kvítí bohaté. Husy jsou štěbetavé; straky jsou štěbetavé. Heřmánek jest hořká bylina; peluň jest hořká bylina. Rtut jest potřebná; rtut jest zdraví lidskému nebezpečná. Krev ryb jest studená; krev obojživelníků jest studená. Žáci modlívají se před školou; žáci modlívají se po škole.

Úloha 53.

Stáhněte následující dvě a dvě věty spojkami odporovacími:

Ovce nám dává vlnu; ovce nám dává maso. Pilní žáci milují své rodiče; pilní žáci milují své učitele. Tu-

lipán jest zlatý; tulipán jest kropenatý. Sůl se dobývá ze země; sůl se ze slaných vod vyvaruje. Lašťovčin zobáček jest hrátky; lašťovčin zobáček jest sladký. Trní vydává růžičku; skořípka vydává drahou perličku. Ještěrka jest maličká; ještěrka má zuby ostré. Kůň se nechválí srstí; kůň se chválí rychlostí. Dlužník veselé běže; dlužník smutně vrací. Půjčka činí přátely; upomenutí činí nepřátely.

Úloha 54.

Stáhněte následující dvě a dvě věty spojkami přičinnými:

Člověk jest rozumem nadán; člověk může dobré od zlého rozeznávat. Bedřich byl neposlušen; Bedřich bude potrestán. Josef byl miláčkem svého otce; Josef byl od svých bratří prodán. Herodes stál o bezživotí Ježíšovo; Herodes dal mnoho nevinných dítěk usmrtiti. Izraelité byli od krále Faraona velmi utiskováni; Izraelité byli od Mojžíše skrze Rudé moře vedeni. Hospodárný sedláč má vždy doma co dělati; hospodárný sedláč nemusí jinam na dílo choditi. Bdění přílišné una-vuje; bdění mozek vysušuje.

Úloha 55.

Napište 10 vět, v nichžto dva anebo i více přívlastkův k společnému členu se táhnou.

Vzor: Pole našeho strýce a naší tety jest prodáno.

Úloha 56.

Napište 10 vět, v nichžto dva i více výrokův k společnému pod-mětu se táhnou:

Vzor: Rolník orá, krmí dobytek a napájí koně. Jablka jsou žlutá, zelená a začervenalá.

B. Věta podřadně složená (souvět).

(*Untergeordneter Satz, Satzgefüge.*)

§. 26.

1. Věta podřadně složená povstane, když se některý člen jednoduché věty zvláštní větou rozšiřuje a vysvětluje.

2. Věta, která jinou vysvětluje, sluje vedlejší; věta pak, která od jiné vysvětlena jest, sluje hlavní větou; obě ale dohromady spojené činí složenou větu čili souvětí; na př. „Každý člověk přeje sobě, aby zdrav byl“ jest složená věta. Hlavní věta jest: „každý člověk přeje sobě“ — vedlejší: „aby zdrav byl.“ (Každý člověk přeje sobě zdraví.)

Ostatně stojí věta vedlejší buď po své hlavní, buď ji předchází, anebo konečně vložena jest mezi členy hlavní věty; na př. Nestrkej prstu kde se dvěře svírají. — Kde se dvěře svírají, nestrkej prstu. — Tam, kde se dvěře svírají, nestrkej prstu.

3. Věty vedlejší spojují se s hlavní.

a) podřizovacími spojkami aby, ač, až, ačkoli, jestli, jelikož, když, kdyby, poněvadž, pokud, že atd.
b) souvztažnými zájmeny: který, jenž, co, kdo, ježto:

c) příslovkami: kde, kam, kudy atd.

4. Každý člen jednoduché věty může vedlejší větou vyjádřen být, a tož:

a) podmět: Lhář jen sám sobě škodí — ten, kdo lže, jen sám sobě škodí.

b) výrok: Bůh jest stvořitel všeho — Bůh jest ten, který všecko stvořil.

c) předmět: Otec se těší vysvobození synovu — otec se těší, že syn vysvobozen jest.

d) přýlastek: Přítel upřímného sobě vážiti musíme — příteli, jenž upřímný jest, vážiti sobě musíme.

e) příslovkové určení: Po vynalezení knihotisku rozšiřovala se rychle osvěta — když knihotisk vynalezen byl, rozšiřovala se rychle osvěta.

Podle toho rozeznáváme také paterý druh vedlejších vět: podmětové, výrokové, předmětové, přílastkové a příslovkové.

Úloha 57.

Z následujících souvětí vyhledejte hlavní a vedlejší věty:

Když jde nouze do domu, jde láska z domu. Kde dva psi kost jednu hryzou, brzo se sperou. Srdce mne zbolelo, že byl tak hanebně ze světa zprovozen. Větříček tichý, když věje, občerstvuje nás. Kdo na napomínání nedbá, necht je bit. Čistý jest, který se hanebnou chlipností nepoškvrňuje. Přestávám na tom, co pán Bůh nadělí. Kdyby začátek sebe lepší udělal, ku konci vždy předmět svůj příliš rozvleče. Poněvadž jest ku světu podobný, tedy se i k světu má. Ustanovil ho svým tajemníkem, aby úštipkům ušel. Je to jedno, jestli já nebo můj bratr tu výlohu učiní. Mám k němu náklonnost, ačkoliv má své chvilky. Pod zástěrou upřímnosti namluvil jim množství lží, kterým zpozdilcové víru dali. Kdo chodí s kabelí, toho pán Bůh nadělí.

Úloha 58.

K následujícím větám vedlejším dodejte přiměřené věty hlavní:

Kde nouze jest největší, —. Když chtěl vodu ze studnice vážiti, —. Poněvadž vůdce žádného průvodčího vzítí nechtěl —. Aby se koráb lehčí učinil —. Kdykoliv vás napomínám, —. Že se slepému starci smějete, —. I kdyby odpůrce váš všecko všudy vynaložil proti vám, —. Když tak všecko rozvažuji, —. Kdo nerad pracuje —. Kdyby můj bratr k čemu byl, —. Pokud Boží přikázání věrně zachovávati budete, —. Kam se nepřítel obrátil, —. Jestli se otok neproválí, —. Ačkoliv podzimek velmi příjemný byl, —. Když bouřka přejde, —.

Úloha 59.

Následujícím větám hlavním přidejte příhodné věty vedlejší:

Ačkoli —, přece mu otec jeho provinění odpustil. Když —, velmi chladně mě přijal. Těším se na jaro, až —. Znal jsem jistého mladíka, který —. Král velice se zarmoutil, že —. Milosrdnými skutky hledí předešlé lichvářství své v zapomenutí uvésti, aby —. Bylaby po něm veta byla, kdyby —. My se ustavičně Bohu modlíme, aby —. Jonáš odešel na moře, aby —. Smrt neběže, kde —. Vrba dává proutí, z něhož —. V městech bývají zřízeny nemocnice, kde —. Březové dříví, ač —, je výborné palivo. Sob žere lišeňský, ježto —. Bohu dříví vzdával, že —. Ustanovil jsem nocovati u něho, jelikož —.

a) Podmětové věty.

(Subjektsätze.)

§. 27.

Věty podmětové, kterými se podmět hlavní věty vyjadřuje, sloučují se s hlavní větou:

1) zájmeny: kdo, co, který, jenž; na př. Kdo schraňuje, nebojí se nouze (= Schránlivý nebojí se nouze). Co se doma uvařilo, má se doma snísti (= Doma uvařené má se doma snísti).

2) spojkami: že, aby, by, aby; -li, zdali, kdy, jak, kterak, kde, kam, kudy, proč atd.; na př. Těší mě, že spravedliví jste (= Vaše spravedlivost mě těší). Spolu bydlícím a spolu trvajícím přísluší, aby jednomyslni byli (= Spolu bydlícím a spolutrvajícím jednomyslnost přísluší). Neznámo, kam odešel.

Úloha 60.

Následujícím hlavním větám přidejte vedlejší věty podmětové:

Kdo —, nikdy nezabloudí. Kdo —, přichází o své. Žáka to těší, že —. Vojáka to mrzelo, že —. Dítkám přísluší, aby —. Veliká pravda jest, že —. Každému

člověku jest to od přirození vtěleno, aby —. V hrozná nebezpečenství vcházejí ti, kteříž —. Často bývá užitečné to, co —. Mnohým to bylo nelibé, že —. Není hoden slouti člověkem ten, kterýž —. Křesťanům náleží, aby —. Požehnání Boží za odměnu mají ti, jižto —. Není možné sestře, aby —. Mnohého to k stáří bolí, že —. Konečná věc jest, že —. Slušná věc jest, že —. Co —, to méně chutná. Ne vše zlato, co —. Čemu —, to se tebe do starosti drží. Co —, mudrováním se nevrátí. Nevědělo se, kudy —.

Uloha 61.

Podměty následujících vět jednoduchých vyslovte vedlejšími větami:

Pracovitý všude práci najde (kdo pracovit jest, —). Moudrost příslušela soudci tohoto města. Neuznalost vaše bolela velice otce. Nedbánlivost těchto žákův a oněch žaček jest známa. Příchod strýcův byl jak matce tak i otci příjemný. Po cti přílišně toužiti jest nepravé. K žádosti žalobníka zavolal se obžalovaný. Po prvé se plavící nechutenství sotva ujde. Zakázané je sladké. Chválící obyčej nad rozum není hoden slouti člověkem. Ošisený stává se opatrnejším. Poslouchající za dveřmi sám o sobě slýchá. Pozdě přicházející kosti jídá. Vypuknutí války se oznamuje. Smrt vašeho bratra nás velice zarmoutila. Nemožnost příchodu vašeho k nám jest patrna. Tajení vašich hřichův zaslubuje trestu. Zatmění měsíce není nic neobyčejného. Tvoje sedění na soudu bylo nám příjemné. Svéhlavost vaše jest nám nelibá. Syté sílí. Vděčnost přísluší jak mladým tak i starým lidem. Zanedbání z mládí školy již mnohého k stáří bolelo.

b) Výrokové věty.

(*Prädikatsätze.*)

§. 28.

Věty výrokové, kterými se výrok hlavní věty vyjadřuje, spojují se s hlavní větou prostředkem zájmen:

kdo, co, který, jenž, čím atd.; na př. Bůh jest to, který všecko stvořil (= Bůh jest stvořitel všeho). Ježíš jest to, který lidí spasil (= Ježíš jest spasitelem lidí).

Pozn. Vět výrokových užívá se jenom tehdy, když na výrok zvláštní váhu klademe.

Úloha 62.

Výroky následujících vět jednoduchých vyslovte vedlejšími větami:

Svatý duch jest náš utěšitel. Svatý Jan Křtitel byl předchůdcem Kristovým. Ctnost jest člověku věrným vůdcem po kluzké dráze života. Nebudu jiným křivým soudcem. Každý bud bližnímu svému silnou podporou v době neštěstí. Císař Karel veliký byl podmanitelem všech kmenů německých. Štěstí jest předchůdce neštěstí. Nenávist jest ploditelkyně sváru.

c) Předmětové věty.

(*Objektsätze.*)

§. 29.

Věty předmětové, kterými se předmět věty hlavně opisuje, přičiníjí se k větě hlavní:

1) zájmeny: kdo, co, koho, čeho, komu, čemu, který, jenž atd.; na př. Koho Bůh miluje, toho křížkem navštěvuje (= Miláčka Bůh křížkem navštěvuje). Kdo svých povinností bedliv bývá, tomu k hráni málo času zbývá (= Bedlivému svých povinností málo času k hráni zbývá). Nekupuj, čeho nepotřebuješ. Nežertuj tím, co smrdí, co škodí, a co bolí.

2) spojkami: že, aby, ať, aťby; -li, zdali, kdy, jak, kterak, kde, kam, kudy, proč atd.; na př. Učitel chce, aby žáci byli poslušni a pilni (= Učitel chce poslušnost a pilnost žákův). Myslivec sám vyznal, že se byl zajíce chybíl. Jsem z toho potěšen, že se na pokání dáváte. Hleďte, ať vám to na zlé nevyjde. Nedoznáš

se toho na mne, abych byl zlý člověk. V dobré paměti mítí ráčíte, kterak roku minulého učinil jsem k Vašnosti dvoje psaní.

Pozn. Po časoslovech: viděti, spatřiti, uzřiti, slyšeti, uhlédnouti atd. spojuje se věta předmětová s hlavní větou spojkou: an, ana, ano, ani, any, ana; na př. Spratřil bratra, an píše. Slyšel ho, an éto. Viděli jsme živé, ani umírají, a mrtvé, ani z mrtvých vstávají. Hledí na zemi, ana se třese. Uzřel svekruši jeho, ana leží.

Úloha 63.

Následujícím hlavním větám přidejte vedlejší věty předmětové:

Co —, máme vždy svědomitě navrátiti. Bud pánemčliv toho, kdo —. Co —, to chudý rád dojídá. Bohatec se diví, čím —. Pán Bůh nadělí toho, kterýž —. Ježíš dokazoval, že —. Chlapec cesty nevědomý táže se, kudy —. Žádný neví, odkud —. Čtvrté přikázání poroučí, aby —. Viděli jsme bratra, an —. Každý člověk má se přičiniti, aby —. Žáci vždycky se o to starati mají, aby —. Bůh nařídil, aby —. Učitel nepochybuje, že —. Strýc mněl, že —. Chlapec vyznal s lítostí, že —. Co —, na to nevražíme. Řemeslník jest otrokem toho, komu —. Nejsnáze jest toho oklamati, kdo —. Tomáš nechtěl uvěřit, že —. Matka chtěla, aby —. Strýc slíbil našim dětem, že —. Nemocný sobě přeje, aby —. Vyměřil mu, pokud —. Psi slídí a čmuchají, kudy —. Učitel připomínal žákům, jakby —. Slyšel jsem, že —. Nebažím po tom, nač —. Bud otevřený bez podvodu a lsti k tomu, s kým —. Anděl Páně zvěstoval Panně Marii, že —.

Úloha 64.

Předměty následujících vět vyjádřete vedlejšími větami:

Závistivému se vyhní (kdo závistivý jest, tomu se vyhní). Matka se diví vašemu sem přijití (že). Zmrzím sobě velmi v častém slovo pakování. Vojáci těší se svému vysvobození. Znamenaného se varuj.

Chticímu není nic za těžko. Všickni vzdělaní národnové pečují o vzdělání a rozšíření svého jazyka. Pán Ježíš předpověděl všem lidem z mrtvých vstání. Otec pochybuje o mé pilnosti. Lenochové rostou boule na hřbetě. Upečené ukroj. Pocestný nám vypravoval o rozvodnění Vltavy. Na slíbená nám od lidí nemůžeme se nikdy spolehnouti. Zdraví přeje sobě každý člověk. Prosicímu pomoz hned. Návštěvu vaši očekáváme každodenně. Od Boha doufáme život věčný. Bedlivému svých poviností málo času zbývá. Nemoznost všem se zachovati uznávám. Za dveřmi poslouchajícího nenávidí každý. Nepřilévej horšího k teplému. Pomni na příkaz svého otce.

Uloha 65.

V následujících souvětích podtrhněte věty podmětové jednou, předmětové dvakrát:

Kdo ráno vstává, tomu pán Bůh dává. Kdo nechová myši, špatnou má živnost. Co se stalo, odestati se nemůže. Čeho nelze vrátiti, raděj z mysli pustiti. Kdo po čem dychtí, potkává se s tím. Koho pán Bůh potrestati chce, nejprv rozum mu vezme. Kdo se narodil vlkem, tomu liškou nebýti. Žádný neví, kde umře. Mnohým to nelibé, že se král ku Pražanům tak nachýlil. To jest hrozná věc, že ani s hrst mouky na chléb nemáme. Staré přísloví jest, že práva dobrá ze zlých obyčejův se rodí. Náležité jest, aby nám o tom výslovněji praveno bylo. Žáka to těší, že byl od učitele pochyálen. Lidé povídali, že se již obili žne. Nepřipisuj sobě, čehož nemáš. Zjevné jest, že bezbožní prázdní bývají býd zdejších. Nepřím toho, že časové běží. Co dobrého kdy uslyšíš, to také jiným pověz. Čemu dobrému se naučíš, tomu i jiné uč. Hlavní věc jest, aby naše rány vylečeny byly. Kteří učeni budou, stkvíti se budou jako blesk oblohy. Známo jest, že mladí čápevě pro staré potravy hledají. To má mladost nejlepšího v sobě, že s ní lakomství nic činiti nemá. Láska člověku ukáže, jak se k bližnímu chovati má.

Nepřímá řeč.

(*Schiefe Ausdrucksweise, oratio obliqua.*)

§. 30.

K větám předmětovým náleží také nepřímá řeč.

1. Uvedu-li slova nebo myšlenky své anebo cizí bez proměny a sice tak, jak jsem je já anebo jiný byl pronesl, sluje takováto řeč přímou; na př. Staré přísloví praví: Bohu řeči učiniti jest. Bůh poroučí: Cti otce svého i matku svou.

2. Neuváděm-li slova anebo myšlenky své aneb cizí doslovně, jak jsem je buď já anebo jiný byl pronesl, nýbrž vedlejší vypravovací větou, sluje taková řeč nepřímou; na př. Jan pravil, že perořízek ztratil (přímá řeč: Jan pravil: ztratil jsem perořízek). Bůh poroučí, abychom ctili otce svého i matku svou.

Pozn. Vedlejší věta spojuje se s hlavní spojkou že, kde se ale rozkaz přivádí, spojkou aby; viz předcházející příklady.

Úloha 66.

Vyslovte následující věty nepřímou řečí:

Šalomoun praví: „Počátek moudrosti jest bázeň boží.“ — Pilát pravil ku Kristu: „Ty-li jsi syn boží, čili nic?“ Veškera příroda k nám volá: „Jest jeden Bůh!“ Pamatujte sobě toto přísloví: „Kdo komu jámu kopá, sám do ní padá.“ Jakýs mudrc pravil: „Podejte mi stéble slámy, a já vám z něho dokážu jsoucnost boží.“ Bůh poroučí: „Cti otce svého i matku svou.“ „Bůh se pyšným protiví, pokorným však dává milost,“ píše sv. Petr. Sv. Lukáš učí: „Hoden jest dělník mzdy své.“ Sv. Matěj píše: „Nic není skrytého, aby nebylo zjevného.“ „Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí,“ čteme v písmě svatém. „Lakomému clověku nedostává se i toho co má, i toho co nemá,“ dí jeden starý básník. Otec řekl synovi: „Chraň se zlých tovaryšů.“

Aristoteles pravil: „Přítel jest jedna duše ve dvou tělích přebývající.“

d) Přívlastkové věty.

(Attributivní věty.)

§. 31.

Věty přívlastkové, kterými se přívlastek hlavní věty vyjadřuje, přičinují se k větě hlavní:

1) zájmeny: který, jenž, ježto, co; na př. Cesta, která k nezbednostem vede, jest široká (= cesta k nezbednostem vedoucí jest široká). Žádné tak veliké těla sily nebylo, ježto by neduhem nebyla přemožena. Vlna drží tu barvu, kterou nejdřív chytí. Vápenec jest kámen, z kterého se vápno pádí.

Pozn. Na místě který a jenž užívá se někdy zájmena co; na př. Já již nemám té sily, co jsem prvé měl. Soused, co u nás včera byl, umřel.

2) příslovkami: kde (m. na kterém místě), kam (m. do kterého místa); na př. Bůh rozestřel veliké prostranství, kde nebe a země stojí. Vodu, kde ryby mrou, nazýváme nezdravou.

3) spojkami: že, aby; na př. Herodes vydal rozkaz, aby všecka pacholata okolo Betléma byla zavražděna (= Herodes vydal rozkaz k zavraždění všech pacholat okolo Betléma). Úmysl tvůj, že všecko v světě prohlédnouti žádostiv byl, ne zle se mi líbí. Bohatství tu vlastnost má, že z moudrého hluape dělá.

Úloha 67.

Přívlastky následujících vět jednoduchých vyjádřete větami vedenějšími:

Dárce štědrého pána Bůh miluje. Opatrný muž v ničemž z míry nevystoupí. Podemleném u břehu nevěř. Jelen utíkající upadá do tenat. Město mocí dobyté někdy s prstí srovnáno bývá. Žák ve

škole pozor dávající veliký pokrok udělá. Bednář zástěrou opásaný dělá z prutů lískových na vlku osníkem obruče. Nemožnost tvého přichodu nenahlížím. Zlí lidé nemají žádné naděje budoucích o zmrzvých vstání. Výsledky prací jeho příliš byly na odpornoménkám tehdáž vůbec panujícím. V síních mého přstele stojí pořád zástupy lidí očekávajících poradu. Ohromný běh hvězd jest nejjasnější důkaz součnosti božské. Stůčka tenkého plátna darem daná zaopatřila mu službu. Posel k vůdcí nepřátelskému vyslaný navrátil se s nepořízenou domu. Dělá si naději k odbytí tohoto řežného plátna. Nepřítel město obléhající umínil posádku jeho hladem umořiti. Rolník musí znáti půdu vzdělávanou. Dobrý prospěch jest důkazem tvé pilnosti. Mám radost z navrácení se vašeho otce.

Úloha 68.

K následujícím hlavním větám přidejte vedlejší věty přívlastkové:

Divoká zvěř, kteráž —, má ostré pazoury. Ovcím se stříhá vlna, z které —. Plavnou jmenujeme řeku, na které —. Pěchota rozdělena jest na pluky, kteréž —. Vůdce na příhodném místě ležení rozbil, v kterémž —. V bitvě nad jiné vynikal mladý syn vůdcův, jehož —. Chlub se přátely, kteříž —. Bylina, která —, sluje strom. Člověk, který —, jest mrhač. Odřekni se jinocha, jehož —. Lidé, kteří —, jsou dobročinní. Rolník, s nímž —, dobré míti bude zně. Chraňte se dětí, jimž —. Sbíráme housenky, ježto —. I ten čas nastane, kde —.

e) Příslovkové věty.

(*Umstandssätze, Adverbialsätze.*)

§. 32.

Příslovkové věty, kterými se příslovková určení hlavních vět vyslovují, dělí se na tolik druhův, jako příslovková určení rozvinutých vět.

Příslovkové věty místa.

§. 38.

Příslovkové věty místa přičinují se k hlavní větě spojkami: kde, kam, kudy, odkud, pokud, kamkoli, od-kudkoli atd.; na př. Kde pán sám do koutův nahlédá, tu hospodářství dobře stojí. Kady on chodí, tady ty nejdi. Kam rád chodí tátá, tam i synek chváta.

Úloha 69.

Příslovková určení místa následujících vět jednoduchých vyslovte větami vedlejšími:

Kolo větrného mlýna po větru se točí. Třtí a sítí a rokyti v bahnitých místech vycházejí hojně. Po ušlapané cestě jemně se chodí. Oko Páně nás v sudy vidí. Při řekách zakládají lidé rádi stavění. Poctivý člověk chová se na každém místě bohabojně. Za pýchou chodí pád. V nouzi nejvyšší jest Bůh nejbližší. V neudné společnosti necudní lidé bývají. Vzduch nás na každém místě obkličuje. Ptáci táhnou na podzim do teplých krajin. Po kluzké cestě neradi chodíme. Vyžlata slídí zvěři po stopě. Voda teče za spádem. Ve velkém lese i veliká zvěř bývá. Plíšník lékařský kvete u nás na jaře nejradiji ve stínu. Pochlebník jde po chlebě. Za padlinou litají krkavci.

Úloha 70.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty místa:

Krkavci tam létají, kde —. Pocestný ubírá se tam, kam —. Kamkoli —, měj Boha na myslí. Ty jdeš tam, odkud —. Polož své knihy tam, kde —. Množství lidu na silnici čekalo, kady —. Kde —, tam jest milo choditi. Tam se obilí daří, kde —. Bůh tě vidí, kde-koli —. Kde —, tu ani smrt neběže. Kam —, tam babu pošle. Kde —, není konce. Kam —, tam mají

ještě večer státi. Pověs své šaty, kam —. Odkudkoli —, rozžehnati se za hodné neměj. Kudy —, tudy záhubu plodi. Kde —, tam upřímnost uletěla. Kamkoli —, anděl strážce té doprovází. Kde —, jsou také čápi. Kudy —, poteče opět.

Příslovkové věty času.

§. 34.

Příslovkové věty času přičinují se k hlavní větě spojkami: kdy, když, dokud, až, než, dříve-než, prvé-než, spíše-než, co, jak, jakž, jak mile, ledva, sotva, dokud, pokud, pokavadž atd.; na př. Když host se ráno na cestu chystá, o nocleh se domlouvá. Jak mile jsme do města přišli, hned jsme strýce navštívili. Dokudž pilšírové stojí, dotud i dům trvá. Dříve nežby Boha poslouchali, raději klatby a zlořečení zákona na sebe obracejí. Dokud zvon nám nevystydne, hmotnou práci ostavte.

Úloha 71.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty času:

Byl celý bez sebe, když —. Čechové tehdáž zpívali, když —. Ledva —, bylo po něm. Moudrý nemluví, až —. Od těch dob, co —, ani přes práh k nám nepáchl. Za vyučenou nedostaneš, dokud —. Dokud —, nebývalo běd. Když —, lehko pršívá. Pes neví o nebezpečenství, dokud —. Louteník hráti nezačne, až —. Sotva, — již mne radosti objímalí. Dříve hvězdy pominou, nežli —. Adam a Eva hned, jak —, choditi a mluviti uměli. Nepůjdeme domů, až —. Oheň jest dobré uhasiti, než —. Vyvrz prvé břevno z oka svého, nežli —. Sotva —, ptáci již se stěhují. Žalost jeho v radost se obrátila, když —. Dělal kotrmelec za kotrmelcem, až —. Přičiníme ruce k boji prvé, než —. Každé dloži se býti těžkým, dokud —. Jak mile

—, hned jsme se posadili. Dobře se to stupá, když —. Voják musí dříve ve všech obratech cvičen býti, než —. Povím vám, jakmile —. Ledva —, již se skúla valí.

Úloha 72.

Příslovková určení času následujících vět vyjádřete větami vedlejšími:

Při tichém moři plavení nejde (= když moře tiché jest, plavení nejde). Po vykonané plavbě hbitě mají lodi do přístavu mořského věhnány býti. Drahátě almužna v čas nedostatku. V čas nouze musíme býti na všecko připraveni. Srdce mi puká při pohledu na spoustu té krásné krajiny. Po vykonané práci příjemné jest odpočinutí. Po smrti Dětmarové byl zvolen sv. Vojtěch za biskupa pražského. Při rozkotání korábu mnoho lidí zahynulo. Ptáci před spaním obletují svá hnízda. Mnohé květiny se hned po západu slunce zavírají. Nechval dne před večerem. Kováři pracují před východem slunce. Za panování krále Otakara byli v zemi české blažení časové. Při vyučování mají všickni žáci pozorní býti. Po vymření Přemyslovců hleděl Rudolf českou korunu sobě získati. Při západu slunce modlívají se Turci. Hned po Karlově smrti zmocnil se Bedřich II., král pruský, brannou rukou bezbranného Slezska.

Příslovkové věty způsobu.

§. 35.

Příslovkové věty způsobu vří se s hlavní větou spojkami; aby, (tak —) aby, (tak —) že, (taký —) že, (tak —) jak, (taký —) jaký, (tak --) až, (tolik —) kolik, než, než aby, čím — (tím). Závorkami opatřené příslovky stávají obyčejně v hlavní větě; na př. Pomáhejme bližnímu dle možnosti (= Pomáhejme bližnímu, jak můžeme). Jak se do lesa volá, tak se z lesa

ozývá. Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled máš. Takové bylo krve prolití, že koně do kolenou brodili se v krvi.

Úloha 73.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty způsobu:

Čím —, tím tužší zima naroste. Čím —, tím péčemi těžšími se obkličeje. Mám psa tak navedeného, že —. Obchází mne hrůza, až —. Hřímalo tak silně, že —. Kulka z ručnice vystřelená tak rychle letí, že —. Taková jest slepota lidská, až —. Nikdo není tak na hlavu padlý, aby —. Nemůže tak tajná věc být, aby —. Každý pták tak zpívá, jak —. Bůh v rozdělování darů svých dělá, jak —. Taková jest moc hříchův a bludův, že —. Vy jste vždy mezi sebou tak na rozdílech, že —. Žádná věc není pro žáka tak záhubná, jako —. Jádro vlaského ořechu jest tak chutné, jako —. Některé věci jsou tak malé, —. Čím —, tím více mzdy sobě dobývá.

Úloha 74.

Příslovková určení způsobu následujících vět vyjádřete větami vedlejšími:

Každý hádá podle skutkův svých. Dle vykonané práce odměněn budeš. Playci obracejí plachty podle větru. Žáci musí ve škole vždy srozumitelně mluviti. Střídmejí žijící zdravější bývá. Podle ukazování velkých hodin malé se sprayují. Pilněji pracující nádenník více vydělá. Bůh v rozdělování darů svých dělá podle libosti. Píseň nemůže být dlouhá bez konce. Mnohá práce jest těžká k vykonání. Lenochod neudělá kroku bez hekání. Mladí ptáci cvrkají dle zpěvu starých. Chovají se vaši vojáci dle předepsaných pravidel? Komonstvo královo bylo k užasnutí velebné. Toto psaní může tobě každý přičísti k neustavičnosti. Marní lidé rádi se strojí

dle nejnovějšího kroje. Podle vši možnosti ujal se můj ujec tohoto opuštěného dítěte.

Příslovkové věty příčiny a účelu.

§. 36.

1. Příslovkové věty příčiny označují buďto skutečnou, buďto možnou, buďto připuštěnou příčinu.

a) Příčina skutečná vyjadřuje se větami příčinnými. Věty příčinné spojují se s hlavní větou spojkami: (proto-) že, protože, (tím-) že, poněvadž, ježto; na př. Nemohli jsme spáti, protože celou noc bouřili. Král Egyptský nejvíce proto byl slavný, že v Alexandrii bibliotéku shromázdil. Poněvadž nepomáhá Hospodin, odkud já mám pomocí tobě? Otec trestal syna, že hrál v karty. Bál jsem se tě, ježto jsi člověk přísný.

b) Možná příčina vyjadřuje se větami výminečnými. Věty výminečné pojí se s hlavní větou spojkami: jestli, jestliže, kdyby, —li, pakli; na př. Jestli mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. Jestliže obmeškáš, hlavu tvou setrou. Nebyloby zloděje, kdyby nebylo skryvače. Kdyby zejtra mělo pršet, nepojedem; kdyby nepřišel, nebude me plakati. Jsi-li pobožný, jsi příjemný. Mnohý slovutný čin obyčejným a všedním by činem byl, kdyby znám byl původ jeho. Příměří udělá-li se, dávají se zástavné osoby. Pohřížíš-li co dřevěného do vody, vyplne zas. Kdybych péerce měla, písala bych lístek.

Pozn. Výminečné věty vyslovují se také často způsobem rozkazovacím; na př. S Bohem počni (počneš-li) každé dělo, podaří se ti až milo. Svěř se tetě, roznese tě po celém světě.

c) Připuštěná příčina vyjadřuje se větami připouštivými. Věty připouštivé víží se s větou hlavní spojkami: ač, ačkoli, kamkolik, kdekolik, jakkolik, by, byť, třebas, nechť; na př. Řečník obširně vy-

světluje příklady, ač nerozšiřuje. Ačkoli jsi bohatý, nejsi přece moudrý. Nikdá to neslyšel, jakkoli starý jest. Osel zůstane oslem, by na sobě zlaté sedlo měl. Být se pak i hory pohnuly, milosrdensví mé však od tebe neodstoupí. Přijdeme do nebe, nechť je pak z země počátek nás.

Pozn. Připouštivé věty vyjadřují se také často způsobem rozkazovacím; na př. Zacházej s bezbožným jak kdo chce, v nebezpečenství vchází,

2. Příslovkovými větami účelu vyjadřuje se účel aneb úmysl, jehož se prostředkem hlavní větou vysloveným dosahuje.

Věty účelné přičinují se k větě hlavní spojkami: aby, ať; na př. Snih osení přikrývá, aby od mrazu nezmrzlo. Zavřete dvéře, ať se sem nekouří. Člověk má k čistotě přihlížeti, aby zdravý byl.

Úloha 75.

V následujících souvětích udejte věty příčinné, věty výminečné, věty připouštivé a věty účelné:

Proto lichotí, že tvých peněz chtí. List složený, aby čten býti nemohl, zapečetuje se pečetí. Od huby sobě utruhuje, aby to jenom na děti vynaložiti mohl. Zadlužil se, proto že nic v záloze neměl. Poněvadž zástupce jeho nic v tom svou nedbánlivostí sjíti nedal, proti odpůrci svému práv zůstal. Kdyby váš bratr měl nějaké způsoby, bez rozpakování bychom ho zvali do své domácí společnosti. Přišlo mezi nimi k rozdvojení, poněvadž oba týž úřad zastávati chtěli. Třeba by to dost dlouho tutlal, přece to musí jednou puknouti. Ještě to tak daleko přivedeš, že mě svým hloupým tlacháním rozhněváš. Ač mám jen malý hrádek, ale jsem já v něm hradní. Tak velice ho tím spisem popudil, že naň v zlosti vyjel. Rozkošné a řemeslné ohni pálili, aby svátek země pána náležitě slavili. Kdyby se při tomto ohni nebylo spěšné opatření stalo, snad by celý palác byl shořel. Poněvadž jest k světu podobný,

tedy se i k světu má. Ustanovil ho svým tajemníkem, aby úštipkům ušel. Bohu díky vzdával, že se mu po-dářilo nezřízeným žádostem výhost dát. Proto se hnojí, aby niva rodila, a samopši sejí, by se lidem hodila. Kdybyste mě pozorně chtěl vyslechnouti, jinak byste soudil. Jestli se otok neprovalí, bude to mít zlé následky. Bůh k zvláštním skutkům svým často mdlych a nestatečných užívá, aby v jejich mdlobě moc jeho spatřena býti mohla. Nepřítel od sebe zbraň metal, aby snáze utéci mohl.

Úloha 76.

K následujícím větám hlavním připište vedlejší věty příčinné:

Kupec utrpěl tím škodu velikou, že —. Nezralé ovoce nemáme proto jísti, že —. Poněvadž —, seslal Bůh na vás tento trest. Z dubového dříví dělá se nářadí, protože —. Měsíc se nám větší než slunce zdá býti, poněvadž —. Rodiče své milujeme, protože —. Tělo před nemocemi a úrazy hájiti povinni jsme, protože —. Duše naše k Bohu patří a patřiti má, poněvadž —. Mnozí lidé jsou proto neštastní, že —. Proto nádenníci nepracují, že —. Soused chytíl kunu tím, že —. Bledá barva těchto květin pochází odtud, že —. Bůh jest nejlaskavější otec, ježto —. Smrt vděčně přijímám, ježto —.

Úloha 77.

Příslovková určení příčiny následujících vět vyjádřete vedlejšími větami:

Pro křivou přísažu proklel rod jeho do devá-tého kolena. Mnohý žák nemůže pro svou roztržitost v učení prospívat. Sestřiny květiny přilišným zaléváním zašly. Muohý člověk se již připravil svou rozpustilostí o lásku občanův. Pštros ne-může pro poměrnou krátkost křídel ku svému tělu létat. Bratr se nenavracuje pro svou churavosť

z tureckých zemí domů. Neprštomností svou zarmoutil veškerou společnost. Za chudobu se nemusí žádný styděti. Pro přílišnou bujnou často svévolně do nebezpečenství se vydává. Dobrým chováním dobudeme sobě lásky i přízně všech ctihoných lidí. Na přímluvu tvého přítele odpustil jsem ti toto přetěžké provinění. Na padlém sněhem pokrylo se osení. Sluha sobě svého pána z vděčnosti váží. Pro vzdálenost vás navštíviti nemohu.

Úloha 78.

K následujícím větám hlavním přidejte vedlejší věty výminečné:

Kdyby —, ještě by mu snad málo bylo. Byloby po něm veta bývalo, kdyby —. Blaže člověku, -li —. Bez vzduchu nemohli bychom dýchat, kdyby —. Chcete-li —, musíte se věrně cest božích přidržeti. Vlastního se člověk bojí stínu, -li —. Pakli —, sami škodě neujdete. Pavučina, -li —, připovídá jasnou povětrnost; pakli —, ukazuje na déšť. Pamět mládeže hned záhy cvičiti třeba, jestli —. Neposlouchej zlých tovaryšův, jestli —. Kdyby —, nebylo by chyby. Všickni živočichové by museli pomříti, kdyby —. Pane, kdyby —, můžeš mne očistit. Mnozí zlí býti nemohou, kdyby —. Rosnice, je-li —, oznamuje jasné povětrí; pakli —, ukazuje na déšť. Nepíte vodu, jest-li —. Lakomého udobříš, jest-li —. Naše blaženosť přebývá všude, -li —. Nežádej býti sobě mnohomnožným, -li —. Naše živobytí byloby příjemnější, kdybychom —.

Úloha 79.

Následujícím větám hlavním přidejte vedlejší věty připouštivé:

By —, komoň z něho nebude. Bohatství nečini bezbožného šťastným, ačkoli —. Domovní obec, třebas —, nebudiž lodí bez správce. Spravedlivý se nebojí, byť —. Ačkoliv —, přece úloha tato sily děvčete přesahovala. Moudrý nežádá pochvaly, byť —. Staří Slované, ačkoli

—, přece věřili v jednoho nejvyššího Boha. Železo, jakkoli —, rzí se hloze. Ač —, přece Bůh nám naše hříchy odpouští. Byť —, vetchostí samou stírá se. Velryba ačkoli —, přece člověka polknouti nemůže. Včela žihadlem bolest způsobuje, ač —. Bůh tě jistě vidí, byť —. Každý řetěz tlaci, byť —. Nestydě se za otce, byť —. Svádníkův se varuj, třeba by —. Vrabci, ačkoliv —, jsou přece užiteční. Medvěd, ač —, přece jest líné a mrzuté zvíře.

Úloha 80.

K následujícím větám hlavním připište vedlejší věty účelné:

Dal mu závdavek, aby —. Páni o to pracovali, aby —. Vši péčí a snažností na to se vynasaditi umínil, aby —. Bůh stvořil lidi, aby —. Potresci mne, ať —. A nadto nadevšecko modli se Nejvyššímu, ať —. Po lidsku Bůh mluví s lidmi, aby —. Pomoz muži, ať —. Člověk má k tomu přihlédnout, aby —. Kníže všemi obyčeji o to stál, aby —. Máme jedna ústa a dvě uši, abychom —. Bůh nám dal svobodnou vůli, abychom —. Vojevůdce staral se, aby —. Ctimilovní a velikodusní mužové vynasnažili se, aby —. Jakubovi synové šli do Egypta, aby —. Chůva má na starosti, aby —. Představený obce měl o to velikou pilnost, aby —. Svědomitý správce má vždy k tomu dohlédat, aby —.

Úloha 81.

Příslovková určení účelu následujících vět vyslovte vedlejšími větami:

Školy se zřizují k výchovávání a vyučování mládeže. Sestřenec šel na zkušenou do světa. Bezbranný voják prosí za darování svého života. Bůh dal lidem svobodu vůli k poznání dobrého a zlého. Špehérové přemlouvali vojsko k útěku. Peřiny nám slouží za přikrývadlo. Člověk pracuje pro svou výživu. Pán Ježíš přišel na svět k našemu vykou-

pení. Vojáci založili pevná místa k bránění se. Do Jerusalema podnes přicházejí ze všech končin lidé pro spatření svatých míst. K možnému vykonání této práce potřebujeme učitelova dovolení. Snažně máme vždy pána Boha za odvrácení všeho zlého žádat. Všickni lidé, jak mladí tak starí běželi k obránění města. Ani pro ukrácení chvíle nesluší nám o tom mluviti. Ten nešlechetník chodí k nám do domu pro způsobení vády a hříchu. Pro vyznamenávání všelijakých figur kamínky se spojují.

Skrácená věta.

(*Verkürzter Satz.*)

A. Skracování vět jednoduchých.

§. 37.

Skrácené věty jednoduché vznikají, když se některý snadno přimyslitelný člen jejich vynechá; na př. Pán Bůh starý hospodář. Jediný Bůh bez hříchu. Všecky věci na čas. Bude mi tamjeti (t. třeba). V jiskřicím oku viděti odvážného ducha (t. jest možná věc). Dobré jitro (přeji Vám). Pro stud nechce nikam více (t. jít).

B. Skracování vět složených.

§. 38.

1. Skrácené věty složené vznikají, když se buďto dvě hlavní věty anebo když se vedlejší s hlavní větou v jednu větu spojí; na př. Žák chodě zpívá (= žák chodí a zpívá). Koupaje se drž se břehu (= koupáš-li se, drž se břehu). Král Jan český sebrav veliké vojsko Čechův, táhl do Vlach otci svému na pomoc (= když král Jan český veliké vojsko Čechův byl sebral, táhl atd.).

2. Věty se skracují vynecháním buďto spojek a, i, když, -li, až atd. aneb vztazného zájmena který, jenž atd. a uvedením jich

- 1) na přechodník,
- 2) na příčestí,
- 3) na podstatné anebo přídavné jméno a
- 4) na neurčitý způsob.

a) Skrácená podmětová věta.

(*Verkürzter Subjektsatz.*)

§. 39.

Podmětové věty skracují se:

1. vynecháním spojky a podmětu a proměněním časoslova v podstatné jméno; na př. Že se matka navrátila, těší mne = Návrat matčin mne těší. Hněvno mi jest, že jsem heslo zapomněl = Hněvno mi jest moje zapomenutí hesla.

Pozn. Věty: „Povyšující se bude ponížen; breptavý nejvíce chec mluviti“ považují se za jednoduché, ačkoliv se jich podměty vedlejšími větami vyjádřiti dají: kdo se povyšuje, bude ponížen. Kdo breptá, nejvíce chec mluviti.

2. Vynecháním spojky a podmětu a proměněním časoslova v neurčitý způsob; na př. Člověku jest nemožno někdy nechybiti. Žákům náleží, aby učitele následovali = žákům náleží učitele násłodovati.

Úloha 82.

Zkoušejte, které souvěti by se skrátiti dalo.

Bolí mne, že se našeho městského hospodáře souchotiny chytají. Trápí mě to, že od toho nevděčně tak pomluven jsem. Veliká pravda jest, že člověk bez spokojenosti šťasten není. Že se země okolo slunce otáčí, bylo starým neznámo. Nutno jest, aby rozmanitost v jednotu svědomitosti přišla. Otce to mrzelo, že jeho dítě ve škole nepozorno bylo. Naše vinu vlastní jest,

že my pokrmů požíváme. Mnohého to už bolelo, že se od zlých náruživostí svěsti dal. Mladým lidem přísluší, aby byli zdvořili.

Úloha 83.

Zkoušejte, které souvěti by se příčestím skrátiti dalo.

Kdo bystrý má vtip, spěšně věc prohlídne. Kdo mnoho vyhledává, jest snažný. Kdo se Boha bojí, pevně stojí. Kdo šatu šetří, ten také od lidí šetřen bývá. Kdo v letě nerobi, ten v zimě nedrobí. Kdo bez úmyslu zlého se dopustil, politování hoden jest. Kdo se stará, brzo se sstará. Kdo se péčemi nestězuje, ten pěkně a dlouho žije. Co ztraceno jest, mudrováním se nevráti. Kdo neumí sebe skrýti, ten nemůže moudrým býti. Kdo slouží z lásky, má měsec plaský. Dvakrát hřeší, kdo se hříchem honosí.

Úloha 84.

Zkoušejte, které souvěti by se proměněním časoslova v neurčitý způsob skrátiti dalo.

Přetěžká věc jest, abychom se všem lidem zachovali. Nepravé jest, abysi po přílišné cti toužil. Dovoleno člověku není, aby svému bližnímu škodu a bezpráví činil. Nezkušeného a nerozvážlivého jest, že příhodnost zanedbává. Volno tobě není, abysi se marnostmi zanášel. Nám všem náleží, abychom vám poklonu činili. Užitečněji nám bude, abychom veliké bezpráví přezřeli, nežli mstili. Velmi pěkná věc jest, že se smrti nestračujete. Přísluší nám, abychom své dobrděje ctili. Jestí pravdě nepodobno, aby někdo v Boha nevěřil.

b) Skrácená předmětová věta.

(*Verkürzter Objektsatz.*)

§. 40.

Předmětové věty skracují se:

1. vynecháním spojky a proměněním časoslova v podstatné jméno; na př. Tebe haněti nechcem, že jsi se unáhlil = tebe haněti nechcem z tvého unáhlení. Učitel domlouval žákům, aby byli pilni = učitel domlouval žákům k pilnosti.

2. vynecháním spojky že, přejitím podmětu do akkusativu a proměněním časoslova v neurčitý způsob; je-li však výrokem věty jméno podstatné aneb přídavné s časoslovem „být“, muscij se buďto akkusativem aneb instrumentálem vysloviti. Časoslovo býti se zhusta vypouští; na př. Spasitel svědčí, že i vlasy hlav našich sečteny jsou = Spasitel svědčí i vlasy našich hlav sečtené býti. Vysvědčil, že chléb tělem a víno jeho krví jest = vysvědčil chléb tělem býti a víno krví svou. On čije, že raněn jest = on čije se raněna.

Pozn. Přichází-li ve větě hlavní dativ osoby, která jest ve vedlejší větě podmětem, přestupuje po vynechání spojky a by pomocné časoslovo do neurčitého způsobu a pozůstalý přídavný výrok aneb příčestí do dativu; na př. Není možná, aby byl člověk se vším spokojen = není možná člověku, se vším spokojenu býti. Bez toho tobě není snadné býti udatnému. Všemu lidu poslušnou býti přikázali. Nedejž mi zahanbenu býti. Kázel všem k boji býti hotou.

Úloha 85.

Zkoušejte, které souvětí by se proměněním časoslova v podstatné jméno skrátiti dalo:

Všickni lidé cítí, že Bůh jest. Jan kázel Krista a dokazoval proti Židům, že jest syn boží. Pochybují, že se otec dnes v tomto dešti navrátí. Bůh chce, aby se hříšník k němu navrátil. Přítel mi vypravoval, že soused jeho velmi skromný jest. Matka kárá dítě, že neposlušno jest. Představený obce oznamuje, že vojsko

přijde. Přesvědčen jsem, že i po smrti žiti bude. Žák uznává, že chybíl. Že jsi přáteli své podvedl, věděli jsme hnedky. Matka nevěděla, že její syn v bitvě byl zahynul. Každý svědomitý křesťan o to péči vede, aby přikázání boží věrně zachovával.

Úloha 86.

Které předmětové věty následujících souvětí dají se proměněním časoslova v neurčitý způsob skrátiti?

Kristus Pán přikázal, abychom i nepřátely své milovali. Bůh přikázal mudrcům ve snách, aby se k Herodesovi navrátili. Vidíte, že člověk jsem již věku seslého. Ujec si umínil, že své peníze do spořitelnice uloží. Bůh přikázal Davidovi, aby syn jeho Šalomoun vystavěl chrám v Jerusaleme. Fariseové soudili, že Jan veliký prorok jest. Vy se domníváte, že jen na sle vojska boj záleží. Pro své spáchané nešlechetnosti se znali sami, že ošklivosti hodni jsou. On zvěděl, že bratr jeho mrtev jest. Soused pravil, že tím vším vinen jest. Mudrci praví, že všecky věci marnost jsou.

Úloha 87.

Které podmětové a předmětové věty následujících souvětí dají se skrátiti?

Kdo ráno vstává, tomu Bůh požehnává. Kristus přišel na svět, aby nás od věčné smrti vykoupil. Kdo se za pobožnost stydí, toho pán Bůh nerad vidí. Ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok. Do dnes v hrozné nebezpečenství vcházejí ti, kteří pro dosažení věcí časných s bezbožníky se tovaryší a pojí. Kdo svých darův řádně užívá, tomu platných zásluh přibývá. Rozzlobený člověk, věř, že horší jest než dravá zvěř. Polykarpus zjevně vyznal, že jest křesťanem. Hrabě připověděl, že i dále mne v mých nedostatcích nebude opouštěti.

c) Skrácená přidavná věta.

(Verkürzter Adjektivsatz.)

§. 41.

Přídavné věty mohou se následujícím způsobem skracovat:

1. Je-li výrok vedlejší věty vyjádřen podstatným jménem, srovnává se po vynechání vztažného zájmena a spony pozůstalý výrok pádem a číslem, možná-li, i rodem s tím jménem, které se přídavnou větou určuje. Zájmeno vztažné musí vždy v nominativě státi; na př. Střezíme se hříchu, kterýžto jest meč dvoubřitký = střezíme se hříchu meče dvoubřitkového. Andělé, jižto jsou tvorové boží, nemají těla = andělé, tvorové boží, nemají těla. Joab probodl Absolona, který byl nezdarný syn Davidův — Joab probodl Absolona, nezdarného syna Davida.

Pozn. Skrácené tyto a jím podobné věty nejsou nic jiného než přístavky jednoduchých vět, viz §. 9. e).

2. Je-li výrokem vedlejší věty přídavné jméno, musí po vynechání vztažného zájmena a spony s jménem, které přídavnou větou se určuje, číslem, pádem a i rodem se srovnati; na př. Město naše, na dobytek bohaté (které jest na dobytek bohaté), bylo od nepřitele vydrancováno. Zajíc bázelivý (jenž bázelivý jest) spí otevřenýma očima. Císař udělil řád vojákoví, proslulému již v mnohých válkách (který proslul).

3. Je-li výrokem vedlejší věty časoslovo, promění se po zamlčení vztažného zájmena, které v této případnosti vždy v nominativě státi musí, aneb v neurčitý přechodník aneb v příčestí a srovnává se pádem, číslem a rodem s tím jménem, ku kterému náleží; na př. Přátelství jest jedna duše ve dvou tělech přebývající (která ve d. t. přebývá). Tekutá hmota naši zemskou kouli všudy obkličující (která naši z. kouli všudy obkličuje) slove parnatý obor. Král odňal Cheb Bavorům, do Čech vpadším (kteří vpadli). Nevěř břchu podemlenému (který podemlen jest).

Poznam. Nestojí-li výtažné zájmeno v nominativě, může se přídavná věta jen tenkrát skrátit, když se proměněním činné věty v trpnou anebo naopak nominativu docílí; na př. Sestra, kterou matka bila, plakala — sestra, která od matky bita byla, plakala — sestra od matky bitá plakala. Bohatství, které nám božská prozřetelnost dala, máme rozumně užívat — bohatství nám božskou prozřetelností daného máme rozumně užívat.

Úloha 88.

Skratte následující věty přídavné:

Ostrovid, který jest ukrutná a loupežná šelma, žije v řece Nilu v Egyptě. Mahomet, jenž byl muž bojovný, vymyslil sobě nové náboženství. Kořalky, která jest velmi prudký a škodlivý nápoj, máme se chrániti. Na duhu, která jest krásný úkaz přírody, se zalíbením patříme. Císaře Josefa II., kterýž byl syn slavné Marie Teresie, milovali všickni poddaní. Moravané, jižto jsou naši sousedé, těší se rozkvětající orbě. Nehonos se, o boháči, zlatem, které jest nástraha zlého ducha. Proti Vlastislavu, jenž bojovný kníže byl, táhl Čestmír, vůdce vojsk Neklanových, do pole. Jiří Poděbradský vedl jen z nucené válku s Matiášem Korvínem, kterýž býval druhdy jeho důvěrný přítel.

Úloha 89.

Přídavné věty následujících souvětí mají se skrátiti.

Hospodář si váží čeledína, který jest spravedlivý, poctivý, svědomitý a věrný. Vyhýbej se dětem, které nesnášenlivé a zlé jsou. Rád se ujmám nádenníka, jenž pracovitý a poctivý jest. Každý přeje člověku, který přičinliv jest. O lidech, kteří mrtni jsou, máme jen chvalitebné skutky vypravovati. Lítost mám nad člověkem, jenž ustavičně nemocen jest. Vosk, který bílý jest, bude nyní žlutý. Pán se směje sluhovi, který velmi nemotorný jest. V lesíku, který jen půl míle dlouhý jest, oloupil loupežník cestující. Přispěj s pomocí svou vždy těm lidem, jižto slabí a nevinní jsou.

Úloha 90.

Skráťte následující přídavné věty:

Pták, který na dvě větve se usazuje, na zem padne. Hulánům, kteří v nepřátelský čtverec vniknuli, dal nejvyšší vůdce po zlatém penizi. Krku, jenžto se v ramena končí, přední částka jest hrdlo. Rybář chytá ryby na břehu udicí, která na prutu na nití visí. Nil jest jediná řeka, která svlažuje Egypt. Na žáku, který se dobrě chová, máme své zalíbení. Mám útrpnost s ubohým přítelem, který pracně v potu tváři chléb si vydělává. Smířme se s hříšníkem, který hříchů svých pyká a oplakává. Vyhni se nepříteli, který pod pláštěm přítele chodí. Krajiny, které největším bohatstvím vzácných rostlin se honosí, jsou pobřežné. Bota, která včera ušita byla, dnes se už párala. Poslouchejte rádi učitele, který vám dobré naučení dává. Osobě, která důvěry nepožívá, ničeho nesvěříme. Tulipánu, který na slunci kalíšek otvírá, teplo svědčí. Nic není po dítěti, které rodiče souží.

Úloha 91.

Přídavné věty následujících souvětí mají se skrátiti:

Přítel se vrátil s neobyčejnou zásobou známostí, které v cizině nabyl, do vlasti své. Jáma, kterou nádenníci včera vykopali, dnes se zase zahrabala. Úrodná jest země, kterou hospodář tluče. Nevěrné přátelství, kteréž lidé k vůli nějakého užitku pěstuji, nemůže stálé být. Kniha, kterou učitel pro své žáky sepsal, veliké došla obliby u obecenstva. Mladenci, poživejte rozkoši, které vám rodičové dovolili. Měj útrpnost s dítětem, jež matka opustila. Vůdce poslal pomoc městu, které nepřátelské vojsko drancovalo. Lékař, kterého otec povolal, jest velmi učený pán. Popelem lehlo město, ježto lid knížecí komorou nazýval.

d) Skrácená příslovková věta.

(*Verkürzter Adverbialsatz.*)

§. 42.

1. Příslovkové věty, mají-li společný podmět, skracují se vynecháním spojek, když, -li, ačkoli, poněvadž, protože atd. a proměněním časoslova v přechodník, který se s podmětem věty, kterou určuje, číslém a rodem srovnává; na př. Ničemník často sobě pomáhá lží, nemoha (když nemůže) pravdou. Mnozí mstice malého bezpráví, upadají u větší. Marie přišedší (když přišla) do města, pohřešila Ježíše. Faraor sňav prsten svůj s ruky své, dal jej na ruku Josefovou. Truchlil jsem nemálo, předvírá (protože jsem předvídal), že Atala měla jen krátce pobyt na zežni. Nedouk, domnívaje se býti dosti moudrým, přestává na svém chatrném vědění. Upjat jsa (ačkoli jsem upjat) zlatým řetězem, zůstávám přece vítězem. Zahálky jsa (jsi-li) služebníkem, neběduj, žeš hadrníkem. Nepřítel nemoha (poněvadž nemohl) veliké moci našeho vojska odolati, obrátil a dal se na běh k městu.

Pozn. 1. Souřadně složené věty spojené spojkou a, mají-li společný podmět, skracují se vynecháním spojky a a proměněním časoslova první věty v přechodník; na př. Žák do školy chodě učí se (= chodí a učí se.) Strýc okusiv vína nechtěl pít (= okusil a nechtěl více pít).

2. V krátkých průpovědích, jako: my sle, takřka, tak ořka, tak říkaje, vyjma, vyjmouc, vyjmaje, počna, počnouc a j. odchylují se některí spisovatelé od předloženého pravidla neberouce ohledu na podmět hlavní věty; na př. Vyjma otce, byli jsme všickni doma. Scipio byl tak mocný pán, že tak říkaje jednou pěstí svým nepřátelům obrániti se mohl. Aby bylo kázáno pokání mezi všemi národy, počna od Jerusalema.

3. Přechodník pomocného časoslava „být“ často se zamítá; na př. Od rodičů milován (jsa), prospíval v bázni i moudrosti. Poučen (byv) odřekl se svého bludu.

2. Při skracování příslovkových vět jest velmi důležité to, aby se přechodníky do přiměřeného času kladly. V příčině té jest třeba pozorovati, je-li děj, v přechodníku státi mající, s dějem hlavním buď současný,

buď předčasný anebo nástupný [viz §. 47. 3. 2)]. V prvním případě klade se přechodník přítomného, v druhém minulého a v třetím budoucího času. Přechodník budoucího času označuje se velmi zhusta přechodníkem pomocných časoslov mít i, chtít i a chystati se s neurčitým způsobem (infinitivem) toho časoslova, kteréby vlastně v přechodníku státi mělo. Některé příklady nechť tato pravidla vysvětlí. Na př. Honě zajíce v lese, oko ztratil. Zde stojí honě v přítomném, protože honě jakožto současné s minulým ztratil představeno jest, když totiž v honě oko ztratil. Právě tak i následující příklady: Odříkával, nedívaje se do knihy. Což někteří vidouce, dřív než se jim dali, jen do brány nahlédnouc couvali.

Vyšed ven Petr, plakal hořce; obrátil se Pán po hleděl na Petra; dostavše zprávu z domova vydali se na cestu; tu otec přiblíživ se k nám pozdravil nás; v těchto zde uvedených příkladech předchází děj v přechodníku uzavřený děj v hlavní větě následující.

Buda mít i po chvíli, navštívím vás. Budouce staršími, budeme i moudřejšími. Maje letopis z paměti hodnověrných pořádně vytáhnouti, nejprvé jednoho každého dítěte čas narození položím. Král Vladislav chystaje se ven ze země české vyjeti, obnovil rady v městech pražských.

Příslovková souvětí způsobu se spojkami jak—ta k mohou se jen tenkráte skracovati, když obě věty tentýž výrok mají; na př. Má se jako ryba ve vodě = má se tak, jako ryba ve vodě. Jako mokrá káně chodí, m. chodí tak, jako mokrá káně. Čekám času co bus klasu (čeká).

Úloha 92.

Následující věty skrácené mají se rozvésti:

Nezdarný syn, utrativ svůj otcovský podsl, upadl v bídě. Jsa na svobodě myslí o příhodě. Tkadlec do osnovy outek protkávaje plátno a kment dělá. Zpama-

tovav se ze svého leknutí, srdeči svému slzami odlehčil. Dělala povyk, vidouc živý plamen vyrážeti. Titus dobyv Jerusalema dal město to s prstí srovnati. Učiniv dobré nelituj; učiniv zlé vždy se strachuj. Plukové přitáhše na bojiště hned na nepřitele dorážeti počali. Zahlídnut já kynoucího důstojnška doběhl jsem hned k němu. Unavená poutnice lehší na lavici brzy usnula. Zpívajíce chválíme Boha. Řeky byvše náramným deštěm rozvodněny zaplavily pole i luka. Nebudouce činiti zlého nebudeste od zlého zachváceni. Král Jan sebrav veliké vojsko vyjel z Prahy, chtěje táhnouti do Vlach otci svému na pomoc. Dionysius tyran ze Syrakus vyobcován v Korinthu pacholata vyučoval. Moudrá Libuše za vládkyni od Čechů zvolena byvši, velmi moudře a laskavě vlast spravovala.

Úloha 93.

Následující příslovkové věty mají se skrátiti:

Když král Saul od Filištinských poražen byl, vzal si sám život. Máš-li dobré svědomí, ničeho se nestrachuj. Vojáci udatně-li bojujete, zvítězíte. Poněvadž bratr nic nevěděl, co se za jeho nepřítomnosti bylo doma přihodilo, veselou myslí se navracel. Povyšuješ-li se nad jiné, budeš ponížen. Když byl Josef egyptský od svých bratří za otroka do Egypta prodán, byl tu prvním po králi učiněn. Bojíš-li se chřestu, nechoď do lesa. Jelikož nepřítel viděl, že města nedobude, s vojskem svým obrátil se k východu. Člověk moudrý nehněvá se, je-li haněn, aniž se vynáší, je-li chválen. Když Drahomíra Čechy ve válku s císařem Jindřichem zapletla, postoupila trůn synu svému Václavovi. Poněvadž lakomí lidé láskou k penězům opanování jsou, nikomu nic dobrého nečiní. Protože vůdce Boha měli, neměli se čeho báti. Král assyrský, ačkoli všelijak mocnější, bohatší, slavnější nežli Farao byl, na nic nepříšel.

Úloha 94.

V následujících souvětích mají se vedlejší věty rozličného druhu skrátiti:

Když se Bořivoj, jenž od Methoděje pokrtěn byl, z Moravy navrátil, založil na Levém Hradci první křesťanský chrám a svatému Klimentu jej zasvětil. Kohout, když zakokrhal, upamatoval Petra na hřích, jež mu byl Kristus připověděl. Když vévoda Břetislav I., který pro svou udatnost českým Achillem v kronikách se nazývá, sešel smrti, dosedl po něm na stolec český jeho nejstarší syn Spytihněv II., jenž po smrti ochráncem vdov nazván byl. Stavitel staví s pomocí dělnskův, kteří sekerou a kladivem práce své vykonávají. Jestli znáš, že jsi vinen, vlastním buď sám sobě soudcem. O Bohu, který jest původce všeho dobra, vždy rádi jen dobré mluvme. Jakub utiskal k Labanovi, jenž jeho ujec byl, před hněvným Esauem. Co z pravé lásky se prýští, nevysychá nikdy. Na radu přítele, který nikdy po hluku světa nebažil, žádný ohleď brán nebyl. Vůdce rozkázal vojsku, aby na nepřitele ze všech stran dorážel. K učenískům, jižto šli do Emaus, přitovaryšil se Kristus. Poněvadž jsem od nestastného Mámla zmámen byl, ničeho jsem nepozoroval. Žák obdržel dovolení, aby navštívil nemocného otce.

C. Věta mnohonásobná.

(*Vielfach zusammengesetzter Satz.*)

§. 43.

Mnohonásobné věty vznikají, když se více než dvě buď jednoduché buď složené věty v jeden souměrný celek spojí.

1. Mnohonásobná věta může sestávat ze samých hlavních; na př. Stojí jabloň v širém poli, květem krásným prokvětá, a kolem květu lahodného včeliček roj obletá. Červánek se ukazuje, brzo rána udeří, chystejte mi snídaničko, vlast mi chystá večeři. Nevychyluj se ku předu, nezůstávej též pozadu, středku se drž.

2. Mnohonásobná věta může záležeti z více hlavních a z jedné aneb i více vedlejších, na př. Pomluva jest jedem napuštěná střela, od níž způsobená rána nedá se uléčiti, jest dýka zákeřníkova, z týlu vedena po tvém srdeci. Voda mořská jest hrubá a slaná, tak že z ní v některých krajinách sůl dělají, však proto nepřičiní-li sladké vody jeden díl mezi mořskou, nemůž sůl udělána být. Ty, kdo pláčeš v světě osamělý na hřbitově pro svou rodinu, poslyš, já ti trudší novinu povím, pro niž oko moje želí. Nepřípisuj sladké jméno vlasti kraji tomu, v kterém bydlíme, pravou vlast jen v srdeci nosíme, tuť nelze být ani krásti.

3. Mnohonásobná věta může sestávati z jedné hlavní a z více vedlejších. V této případnosti vztahují se vedlejší věty:

- a) buď k rozličným členům hlavní věty,
- b) buď k společnému členu hlavní věty činíc mezi sebou věty souřadné,
- c) anebo vztahuje se jedna vedlejší věta ku členu hlavní věty, druhá vedlejší vztahuje se k prvé vedlejší věti a jest jí podřízena.

Z toho vyplývá, že i vedlejší věty mohou souřadně a podřadně složeny být.

Příklady: a) Kdo sám sobě hanbu činí, není hoden, aby jemu jiný čest činil. Kdož pro cizí pád přátelství opustí, ten tomu podobný jest, který v štěstí přítelem jest, v neštěstí nepřítelem. Na koho pán Bůh pomstu svou uvodí, toho i přátelé, v nichž doufa, v největší potřebě opouštějí. Kdo zákony a práva naše zná, ví také, že výborná jsou. Nebude-li při nás žádná vina shledána, doufejme, že Bůh při nás bude.

b) Básník, který mocí přirození necítí, který ukrytých kras jazyka a souhlasův jeho nevnímá, nebudeť Petrarkou. Kdo v mladosti zvyká obtížnostem, kdo se v práci statně utužuje, mnohým ujde jistě protivnostem. Nevíme my, k čemu Bůh koho vyvolil a k čemu užiti chce.

c) Lovec honí zvěř, když les tenaty obtáhne, ježto rozpínají se na soškách. Kdo sobě tuto řec, kterouž

hned povím, v úmysl vezme, nikdy se nad přístelem nerozpáčí. Výborný příklad dědicům svým ten pozůstávuje, kdož je k tomu vede, aby vedle rozumu živí byli. Plné kroniky jsou příkladův, že velmi řídko to přihodilo se, aby po vzácném otcí také vzácní synové byli. Za moudrého čteme toho, kterýž na Bohu toho žádal, aby mohl po své smrti vnukův svých způsob viděti. Pilnost u mládeže jest květ, který nadějí dává, že v dospělejším věku chutného ovoce ponese.

O b v ě t i.

(*Periode.*)

§. 44.

1. Obvětí čili perioda záleží z více jednoduchých vět, které teprv ve svém úzkém spojení úplný smysl myšlenky v nich obsažené dávají.

2. Každé obvětí jest složená věta, ale ne každá složená věta jest obvětím; neboť obvětí sestává vždy z takových vět, které se k sobě tak mají, jak předvětí (ná pověď, Vordersatz, protasis) k závěti (dopověď, Nachsatz, apodosis).

3. Jak předvětí tak i v závěti mohou z více vět anebo členův záležeti.

4. Obvětí může býti dvou-, tří-, čtyř- i vícečlenné, což se dle souřadných členův ustanovuje. Podřízené věty vedlejší nesmějí se za členy obvětí považovati.

Obvětí jest dvoučlenné, když jen z jednoho předvětí a z jednoho závěti záleží; na př.

Jakož ku prospěchu jazyka potřeben jest prospěch národního vzdělání; tak zase rychlý pokrok jazyka nápomocen jest rychlejšímu pokroku ve vzdělání.

Jak zrno pšeničné, jsa v plevě, nevyskočí ven, leč vyraženo bude mlácením; tak i člověk zapletající se v tělesné a zemské věci nesnadně z nich vyjde, lečby nějakými zámutky a nemoci byl pobuzen, potrápen od pána Boha.

J. Jungmann.

J. Blahoslav.

I šlechetný člověk někdy pocítí tesknou a stýskání; ale duše jeho tak jest bohatá na krásu, že jí na samé sobě dosti jest.

Poněvadž rostliny větší díl své živnosti ze země přijímají: protož jejich zdárnost na jakosti a řádné správě půdy závisí.

Jos. Koubek.

Veselé srdce vždy bývá trochu bláznivé; neboť rádo štěbetá o své radosti a časem i v důležitějších věcech před cizími lidmi, kteří zřídka o blahost jeho dbají, rovně jakc o jeho utrpení.

Ačkoli my toho jistiti nechceme, žeby národnové vůbec tělesnou a mravní povahu svou brali ze způsoby, polohy a povětrnosti zemí těch, ve kterýchžto přebývají: přece také zapírat nemůžeme, ano na jevě jest, že příležitosti, pohody a nehody, jež země každá z přirození svého naskytuje, mocně působí v rozvíjení se a ve směru života národního.

J. Palacký.

Obvětí jest tříčlenné, když z dvou předvětí a jednoho závěti, anebo z dvou závěti a jednoho předvěti záleží; na př. Jako snáze jest oheň hasiti v jiskře, než se rozhoří; a jako snáze jest vycistiti od koukole obilí, když růsti počíná: tak i snáze jest pobožnost štípití v srdce lidské dřívě, než se ono marnostmi nějakými zanese a zaplaví.

J. A. Komenský.

Kdo alespoň jednou v životy nedýchal povětrím horským, kdo je neokusil za občerstvujícího rána; ten nikdy nepojme tu tajemnou blaženosť.

Čím kdo bystřejí své hříchy a nepravosti před lidmi rouškem pobožnosti zakrývá; tím více sám sebe obelhává a mámí; tím více v nemilosť u Boha padá, jenž se jeho pokrytstvím myliti nedá.

Obvětí jest čtyřčlenné, když sestává ze dvou předvětí a ze dvou závěti, anebo ze tří předvěti a z jednoho závěti; na př.

Kdo v obširné vědění lidského krajině jistým, pevným a důsledným krokem chce kráčeti, kdo se chce uchrániti mělkého zdělání, kdo práhne z vyrozumění cizích myšlének k tvorčím a původním probřednouti pomyslům i novou vlastními silami odkrytou vykázati

dráhu; ten musí na jednu jedinkou ratolesť vědeckého
anebo umnického krasostromu svůj rozum, veškery své
duchovní sily nasaditi.

J. P. Koubek.

Ačkoliv otec a matka jsou přirozeně první přátelé
a dobrodincové naši, ačkoliv oni jsou ti, jimž po Bohu
nejvíce jsme povinni, ačkoliv jim zavázání jsme v nej-
světější míře k vděčnosti a lásce; přece sobě málo zá-
ležeti dáváme, bychom se vždy přívětivě a milostivě
k nim chovali a život jejich okrášliti se přičinili.

Příklad pětičlenného obvětí.

Kdokoli chápá a rozumí vzdálenou od nás dá-
vnými věky minulost klassickou, ve svých ohrazených
mezích, kdo poňal dobré tak jarou, mladistvou a bujně
rozkvětlou jich osvětu, kdo se seznámil s životy
Hellend a Rímanů, těchto dvou duchojasných, politicky
vzdělaných a protož nade všecko vlastimilovných a
sílných národův, kdo svého ducha nakrmil záživným
tukem vědy hellenské a latinské: tento jest zajisté
vzdělal a óbohatil hlavu a srdece své takovým způsobem,
jakého ne každinká nová literatura a žádný, i sebe
lepší převod spisův klassických nikterak poskytnouti
nemůže.

J. P. Koubek.

Příklad šestičlenného obvětí.

Když člověk pováží všemohoucnost stvořitele všeho
míra; když pozná největší moudrost, vedle níž všecko
spořádáno; když pocítí dobročinnost, ježto každým
dnem na něm se prokazuje: tu svatá bázeň proniká
veškerou útrobu jeho ducha, a vroucí láska k Neviditelnému
naplňuje vrouceně celé jeho srdece.

Úloha 95.

Z následujících vět mnohonásobných vyhledejte obvětí a udejte,
z kolika členův sestávají.

Jakož ovoceň strom, má-li sladké a dobré ovoce
nésti, od rozumného štěpače štípen, zalívan, ošetřován

býti musí: tak podobně člověk v lidskou sic podobu sám od sebe roste, ale v rozum lidský osvícenost, zkušenosť, pobožnost zrůstí nemůže, leč roubové poučování dobrých v něho se štěpují.

J. A. Komenský.

Ačkoli pak prvního i druhého roku při dítkách pro outlost věku, a rozumu ještě v hlubokém kořenu vězicí nedospělost, málo co dělati lze: začátek však věho nám při nich povinného díla, a tak i pobožnosti v ně uvozování naprosto býti musí, abychom tak Bohu a přirození, což na nás jest, pomáhali.

Týž.

Máš-li dobrého čeledína, drž nad ním ruku, jako sám nad sebou; nebo kdož mu ubližuje, tobě a životu tvému ubližuje.

Dan. A. z Veleslavína.

Světská radosť může přijíti: ale snad dříve, než ona přijde, ty odejdeš.

Jakož větší lásku máme k pravým rodičům, kteříž nás zplodili nežli k jiným, kteříž nás sobě za syny zvolili a vzali: tak i ta země, v níž jsme zrození a zchováni, milejší jest nám od přirození, nežli jiná, do níž nás potom štěstí obrátilo.

Dan. A. z Veleslavína.

Jakmile kosa poseká bohatou louku, jakmile májové slunce kvítím zpestřenou trávu promění v seno: již voli krokem povolným a jednostejným táhnou pluh těmi místy, kudy se před dvěma měsíci proháněla lodka rybářská.

J. Jirešek.

Žádáš-li chvály z stolu svého, aby z rozličnosti nákladných krmí a drahého pití jméno tvé znělo; necht jiní, kteří za stolem tvým sednou, bohatě jedí a pijí.

Mudr.

Ačkoliv pak jedno každé království má své obzvláštní zvyklosti, obyčeje, ceremonie a rády, jichž při korunování a pomazání králův svých užívá: však nic méně položím tuto krátece způsob, kterýž zachován byl při korunování někdy velikomocného a slavného krále Kristiana.

Dan. A. z Veleslavína.

Jako plavec po běhu oblohy nebeské, po větru a oblacích se spravuje, a podle toho plachty lodi své buďto stahuje anebo rozprostírá: tak i dobrý správce ustavičně na to mysliti a nad sebe patřiti má, aby vé-

děl, jaký úřad od Boha vzložený na sobě má, a kdyby se odkud strhnouti chtělo jaké bouřlivé povětrí, jako válka, nepokoj aneb bouřka, aby smyslil, kterakby to opatrně předjítí, a své chudé poddané předtím časně a moudře opatřiti a ochrániti mohl.

Tyž.

Jakož národ, kterýž maje velikou a skvělou minulost za sebou, o pohřížování a ocelování ducha svého v ní nestojí, občansky buď již dokonal, buď dokonává: takt i národ, jenž, maje jazyk, tuto svatou schránu národnosti, samorostlý a bohatý, a nejedny staré poklady v něm, positivních čili historických základův jeho lehkovážně se strhuje, pouští se na moře bez vesla a kotve, a ubíhá v nebezpečí, že se octne v končinách, kdež naposledy sám sobě neporozumí.

P. J. Šafařík.

Úloha 96.

Následující začatá obvěti mají se dokončiti:

Jakož daremné jest pokoušení, z osyky houžev kroutiti; —

Má-li člověk šťastně žít, má-li království nebeského, po kterém všickni toužíme, účastným se státi; —

Jakož strom z maličkého jadérka neb semena se počíná, však co rok v jiné a jiné ratolestky a k síle přichází; —

Čím více se zbloudilý jinoch od cesty ctnosti odchyluje, čím více padá a chybou svou v rozmařilých společnostech nechvalitebným způsobem zapomenouti se namáhá;

Poněvadž nám zahrady, tyto okrasy měst, nejen k rozkoší ale též i k užitku jsou; —

Nikdy nemáme v štěstí svém zapomenouti na chudobného bližního svého, nikdy bez pomoci od sebe neposýlati;

Když tě láká pohled na nepravost, když luskný její hlas lahodně zní v uši tvé;

Žádný se nemá vypínati tím, co už ví; —

Byť by se tobě všecken statek oderval, byť by tě všickni přátelé opustili;

Přehled složených a mnohonásobných vět písmeny zobrazen.

§. 45.

Abychom jak složené tak i mnohonásobné věty snázeji přehlédli, budeme se následujícími pravidly řídit:

1. Každá věta označuje se písmenem a sice takovým, které na ni dle abecedního pořádku připadá.

2. Hlavní věty označují se velkým, vedlejší malým písmenem.

3. Předchází-li vedlejší věta hlavní, klade se mezi označující je písmena dvoučepka; na př.

Kdo chce všemu rozuměti sám, ten má jistě v hlavě prázdný krám. a : B.

4. Předchází-li hlavní věta vedlejší, klade se písmě toto pod onu; na př.

K Bohu se snažně modliti budeme v té důvěrnosti a naději, že proseb našich neoslyší. ——————
a b.

5. Je-li vedlejší věta obklíčena hlavní, znamená se tato opakováním písmen; písmě pro onu vloží se v prostřed; na př.

V ohledné vesniče stála na hřbitově, který se okolo kostela obtáčel, stará dědičná krypta nějaké rodiny bohatýrské. A (b) A.

V době, kdy odtok nastati má, ozývá se temný hluk, podobný dalekému hřímnání, z hloubi dutin těch. A (b) A (c) A.

6. Mezi vedlejší souřadné věty stejného rodu klade se poznak rovnosti; jsou-li ale staženy, odpadne mezi nimi poznak rovnosti; na př.

Kdo vlast a krále miluje, kdo svých předkův obyčeje zachovává, tento jest pravý vlastenec. a = b : C.

Kdo v mladosti zvyká obtížnostem, kdo se v práci statně utužuje, mnohým ujde jistě protivnostem, a b : C.

7. Následují-li vedlejší věty rozličného rodu přím o

za sebou, klade se mezi označující je písmena čárka na př.

Často i na lůžko upoutaný lakomec tvrdí, ab peněz nemusil vydávat, že mu ničeho nechybí. $\frac{a}{b}, \frac{A}{c}$

8. Je-li druhá vedlejší věta podřízena prvé, tře druhé atd., klade se písmě onu označující pod prvé na př.

Kdo není tím, čím ho Bůh stvořil, není obyčejn ničím. $\frac{a}{b} : C$.

9. Mezi písmena, označující souřadně složené hlašení věty, klade se středník; jsou-li staženy, odpadne tento na př.

Pravdu sobě mluvme, dobrí spolu budíme. A ; I

Pravdu sobě mluvme a dobrí spolu budíme. A ; I

Ctnost i pouta roztrhává, v ukrutnku plodí strach volnost otrokovi dává, krutost koří se jí v prach. A ; B ; C ; D.

Jak krásně dá se následující obvěti písmem zobraziti:

A jako hlahol, jejž vyzvání,
ve krátce v uchu pomine; }
tak zvěstuj, nic že nemá stání, } a (b) a : $\frac{C}{d} =$
že vše pozemské pohyne.

Úloha 97.

Následující věty zobrazte písmeny:

Vidouce mladí čápové, že sobě staří potravy hledati již nemohou, sami jim čeho třeba přinášeji. Jak jest nemoudrý ten, kdo zavrhuje léky: tak ani te neuč moudrý, kdo kárání vděčně nepřijímá. Jako s nenajde ovoce na stromě, na kterém prvé nebylo květi rovněž tak v stáří nedojde cti, kdo se v mládí nemáhal. Vyslyšev tyto řeči mládenec, odešel jest o mudrci smuten, rozjímaje, co činiti má. Když již přestáti měli, zlámalo se pravidlo, tak že koráb na sur

osáknouti musel. Bůh osení přikrývá, aby od mrazu, když mrzne, nezmrzlo. Myslíte, že přirozený cit, kterým každý ku krásné přírodě lne, mohl by tak snadno utuchnouti? Znal jsem mladíka, který se tak velice přebral filosofickými studiemi, že i vzněšenost přírody v lehkost bral, nazývaje ji skutkem pouhé náhody. Každý ten podezřelého lakomství jest, kdo své škody chtě se uvarovati, dopouští ji na obec. Ten, komuž moc nad jinými přirození půjčilo, chce více nad toho mít, komužto štěstí odjalo.

Úloha 98.

Následující věty zobrazte písmeny:

Ačkoli neumělci mají poněkud příčinu, aby pohrdali náukami, nic méně přece oni v tichosti jim se obdivují a hlubokou úctu jim přinášejí, ovšem dobře cítíce, že to dělají bezděky. Řekové, když ve své slávě byli, sedm moudrých mívali jsou. Jestliže tě za správce ustanovili, nevynášej se nad jiné, ale měj se k nim jako jeden z nich. Již ve vísce mezi hory svatvečer se odzvonil, a přes obrúžené hory letní den se překlonil. Mezi náukami, v nichž mládež cvičiti prospěšno jest, nesluší zapomínat i na první základy lékařského umění. Sova podobna jest některým mudrlantům, kteří toliko potmě vidi, ve světle pravdy jsou slepí. Aby dvořané z milosti pána svého nevypadli, jsou mu co šamrha, která se dotud točí a poskakuje, dokud se jí hrajícímu líbí. Protož ten, kdož prvé své zboží draho prodal, může ho zase, když mu na ceně spadne, s dobrým ziskem dostati. Pěkná bývá ctnost i v rouchu sprostém, kde tvář s duší stojí v odporu, avšak třikrát hodna pozoru, kde se krása přisestřila k ctnostem. Chtěje lidi poznati, pozoruj činy jejich, kdy se domnívají, že jich nikdo nevidí.

Rod, čas a způsob časoslov.

R o d.

(*Geschlecht, genus.*)

§. 46.

Podle výroku k podmětu příslušícího a časoslovem prosloveného určuje se rod časoslov.

V řeči české rozeznáváme trůj rod, a to: činný, střední a trpný.

1. Rod činný klade se, když časoslovo udává, že věc, o které řeč jest, něco vykonává neb činí, působí; na př. chytám, miluji, držím atd.

2. Rod střední klade se, když konává časoslova v samém podmětu zůstává, nevycházejí z něho; na př. bdím, hořím, kvetu, ležím, rostu, spím atd.

Kromě nepřechodných časoslov táhne se k rodu střednímu ještě dvojí způsob časoslov zpětčinných, t. j. zájmenem se opatřených, ježto jeví se v mluvě hned co zvratná (reflexiva), hned co vespolejná (reciproca).

Casoslovům, jichžto činnost na podmět se vrací a v němž předmět svůj nalézá, říkáme zvratná; na př. bojím se, dívám se, hanbím se, hněvám se, modlím se, směji se, toulám se atd.

Vespolejnými časoslovov nazýváme ta, když se zpátečné účinkování od dvou nebo více podmětů vespolek na sebe děje; na př. Vojáci se statečně potýkali (jeden s druhým). A hned sešlo se jich množství. Ženy se vadily. Chlapci se vražedlně bijou. Nepřátelé se nenávidí.

Pro rod střední nevyvinul jazyk český žádných tvarův zvláštních.

Pozn. 1. Pomoci zájmena „se“ stávají se druhy z činných časoslov střední; na př. dělím a dělím se, hodím a hodím se, brozím a brozím se, postavím a postavím se, třesu a třesu se, učím a učím se, vezu a vezu se, zbourím a zbourím se atd.

2. Mnohá časoslova nepřechodná stávají se přechodnými ve spojení s předložkami; na př. spáti a uspati, věděti a pověděti, lehnouti a obhnouti atd.

3. Rod trpný klade se, když se děj, jakožto věc odjinud způsobená, vystavuje. Jenom přechodná časoslova jsou rodu trpného schopna, nepřechodná pak toliko bezosobně v třetí osobě jednot. čísla v užívání jsou; na př. Nechtě by se jí modleno bylo. Málo bylo spáno v té noci.

Pozn. Místo rodu trpného klade se v češtině:

a) rod střední; na př. Od ponocného se hodiny vyvolávají. Všelijaké nestoudné řeči mluví se o tomto člověku. Ctnost s žádným se nerodí, než teprv v životě nabývá se ode všech lidí, kdo chtějí dobré živí být.

b) časoslova být i, přijíti, dostati se, vzít, přijimati s příslušnými jmény časoslovními; na př. U veliké potupě ode vši čeleďi byl. Kdo jiným pohrdá, sám v pohrdání bývá. Ale i od jiných pánu a rytířů u malé byli vážnosti. Spravedliví za své skutky vezmou odpлатu. Protož nechť ten sám, kdo trestání přijímá, že se to z lásky k němu děje, pozuá. Sněm k odložení příšel. Žádný z nich cizímu národu nedostal se k usmrcení.

c) časoslovo dátí se (lassen) s neurčitým způsobem toho časoslova, které by vlastně v trpném rodě státi mělo; na př. Dosti jsme se mámiti dali. I dali se tím na větším díle všickni upokojiti.

Č a s.

§. 47.

Čas svými formami označuje dobu, v které se děj vyslovený koná, jakost toho děje a jeho vztaznost.

1. Ohledem doby, v které se děj vyslovený koná, dělí se čas na přítomný, minulý, dávnominulý, a na budoucí.

a) Přítomný čas jest doba věcí v skutku jsoucích aneb v skutek přecházejících.

b) Minulý čas jest doba věcí v skutek již vešlých.

c) Dávnominulý nebo předminulý čas jest doba věcí již dávno skončených.

d) Budoucí čas jest doba věcí teprv se utvořících.

2. Ohledem jakosti vyslovuje se děj buď v způsobě výkonu okamžitého, ukončeného aneb v způsobě výkonu prodlužujícího se, neobmezeného. V prvém pří-

padě slují časoslova dokonavými, v druhém nedokonavými.

1) Časoslova dokonavá dělí se:

a) na časoslova okamžitá, když děj v tomto okamžiku povstalý i hned zajde; na př. Střelil k pacholati jako k cíli. Aby mne poznati mohl, stanu nedaleko za tebou v černém plásti. Zaplatil mu, když nové škorně koupil.

b) na časoslova končící, když děj byvší dříve ve svém výkonu neobmezeným, stává se obmezeným uzavřeným; na př. Pájdou, kam mne nohy zanesou. Putoval, až do Vlach doputoval. Přivedl mu kupce na dům.

2) Časoslova nedokonavá dělí se:

a) na časoslova trvací, když děj ve svém výkonu neobmezeně trvá; na př. Hlasem svým volal jsem k Hospodinu. Dna skrže neskrovnost pokrmův hospodu sobě strojí.

b) na časoslova opětovací, když se děj ve svém výkonu ustavičně opakuje; na př. Onen kleká před každým obrazem. Křídlatí tvorové létají. Mravenec mrvý a drobty nosí. Chlapec chytal vrabce.

c) na časoslova vícedobá, když se děj po delších lhůtách času vrací, se opakuje; na př. Běhával jelen po horách, po vlasti poskakovával.

Pozn. Časoslova vícedobá vyjadřuje se v řeči německé pomocí časoslova „gelegen“.

d) na časoslova počínavá, když se jimi vyznámená takový stav, který se teprv počíná; na př. Krev do hlavy se valí, tvář sinaví. Osení se zelená. Suché věci v dešťivém počasí rády vlhnou, byť i nezmokly.

3. Ohledem vztaznosti dělí se časy na samostobné n. absolutné a na vztazité.

1) Samosobné jsou časy, když mluvící beze všeho vztahu na jiný děj časovou dobu určí; na př. Plavci běhají po chodbách lodních. Bůh stvořil nebe i země.

2) Vztazité jsou časy, když mluvící časovou dobu

určí s vztahem na jinou dobu časovou, kterážto s prvou opět v poměru buďto současnosti, předčasnosti anebo nástupnosti stojí; na př. (Současnost.) Když rozprostíráte ruce vaše, skrývám oči své před vámi, a když množíte modlitbu, neslyším. Když Mongolové řádili ve Slezsku, činil Václav, král český, všemožné přípravy, aby strašný příval od zemí svých odvrátil. (Předčasnost.) To se vše potom naplnilo, což byl ten muž boží o tom dítěti prorokoval. Když to přeskocíš, můžeš jít dál. A tak jsou nalezli, jakož jsou byly ženy povídely. (Nástupnost.) Když bude me mít i umíriti, tehdy poznáme jak živí jsme byli. Když Mojžíš práce od Boha mu uložené znknouti chtěl, nehbitým jazykem se vymlouval.

Pozn. Poměr nástupnosti, jak z příkladů vidno, opisuje se ve vztazitých časích pomocí časoslov; mám, chci, strojím se, úmysl mám atd. s neurčitým způsobem.

Užívání jednotlivých časův.

§. 48.

1. Čas přítomný.

(*Gegenwart, praesens.*)

Času přítomného se užívá:

1) když řeč jest o věcech, které se v době mluvícího konají aneb za doby přítomnosti v obyčeji jsou; na př. Cesta nás vede do lesa. Teď deset bije. Již tu bydlím sedmnácte let i žádného člověka do dnešního dne neviděvši. Oděv jejich (Arabův) obyčejný takový jest, jakýž u nás Cikánův; hlavu oholenou jako jiní Turci nosí. Já všemohoucímu Bohu na každý den čistého beránka obětuji. A honili nás, jako činívali včely.

2) Když se výrok činí, který po všecky časy v mocí a platnosti jest; na př. Hněv přátelství ruší. Bůh rozum lidský převyšuje. Láska z lásky se rodí. Rozum s lety roste.

3) Když se události minulé s živostí vypisuje a

jako před oči stavějí; na př. V tom onino obořice se na jednoho, druhého, třetího, desátého bijí, sekají, porážejí, šlapají, jímají, váží, do vězení vedou, jak čí při tom vzteklost měla, nad čímž mi div lítostí srdce nepuklo.

Pozn. 1. Času příkonného užívá se:

a) místo minulého po výrazech a já, a ty, a on; na př. I viděli jsme, an již bratr jeho krvaví. Nalezl je, ani spí.

b) místo času budoucího, když se jakás věc s jistotou vyjadřuje; na př. Tak budeš-li činiti, blažený jsi. A dostaneš-li se v mé ruce, musíš od nich umřít.

2. Čas minule neskonálný.

(*Mitvergangenheit, imperfectum.*)

Času minule neskonálného užívá se:

1) v popisování a líčení dějův a věcí, které se v jisté, určité době minulosti vyvinovaly; pak u výpravování událostí jak jednotlivých tak souvislých, když se děj v jeho vývýjení, jeho běhu a trvání naznačuje; na př. Tu jiní snášeli na hromadu vrchy a kopce, aby po nich zhůru mohli; jiní sobě křídla strojili a připínali; jiní křídlatých tvorů nalapajíce a několik spolu sepnouce, k nim se přivazovali, vedle nich zhůru vyletěti sobě troufajíce. A k tomu když jsem na tu okrouhlost světa hleděl, patrně jsem cítil, že se hýbal a v kolo točil, až jsem se závratu bál. To když uslyšel lid, všickni se rádovali pravice: buď Pán Bůh pochválen. Sedm plných let ta neřest českou zemi trápila, a Čechové na větším díle Vlastě daň a plat dávati museli.

2) Když řeč jest o věcech, které se nyní aneb až dosavad, do této chvíle konaly, vyvinovaly; na př. Mistře, nyní hledali tě židé kamenovati, a ty zase tam chceš jít? Aj dnes obětovali oběť svou za hřích.

3) Když se mravy, zvyky, obyčeje minulosti popisují; na př. Ichodívali rodičové jeho každého roku do Jeruzalema na den slavný velikonoční. Jeden starý mudrc říkával: Svět jest divadlo.

Pozn. Času minule neskonalého užívá se často místo dávno-minulého, když se úkaz aneb obyčej nějaký na prosto beze všeho vztahu na děj hlavní vystavuje; na př. A některí nevěřili tomu, co Pavel vyprávoval, některí pak nevěřili. Žák vyprácoval úlohu tak, jak ji učitel ukazoval. Voják, který k nám chodíval, v bitvě zahynul.

3. Čas minule skonalý.

(*Vergangenheit, perfectum.*)

Času minule skonalého užívá se:

1) když se propovídá, co nyní anebo v minulosti v hotový skutek vešlo; na př. Nyní jsme vy hráli. Kristus vstal z mrtvých. Soused vystavěl tento dům. Alexander Veliký ve třicátém třetím létě věku svého umřel, a však čeho v těch krátkých letech nedovedl? Války mnohé vykonal, vítězství veliká obdržel, všeho téměř světa pánum učiněn, jména sobě nesmrtelného dobyl, jak by snad jiný tisíc let živ jsa nedovedl.

Pozn. U vypravování zhusta se střídá čas minule skonalý s časem minule neskonalým; na př. I když hala dítě a otevřelo oči. A zvěstovali jím, kteraké věci činil skrze ně Bůh. A odráživ se procházel se po domě jednak sem jednak tam, potom vstoupiv rozprostřel se opět nad ním.

4. Čas dávnominulý (předminulý).

(*Vorvergangenheit, plusquamperfectum.*)

Čas dávnominulý znamená činnost dávno skončenou před jiným minulým a jest v úzitku:

1) Ve větách hlavních, když se děj s vztahem na jiný děj předešlý aneb teprva pronášený vystavuje; na př. A tak pojedl a okrál zase; nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. A oni mlčeli; nebo hádali se byli na cestě mezi sebou, kdoby z nich byl větší. I padl Saul náhle na zem; nebo se byl ulekł náramně slov Samuelových. Ještě pak Izaiáš nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo Hospodinovo. To místo učedlník ten dobře věděl; nebo tu s Ježíšem dříve často byl chodil.

2) Ve větách vedlejších, když vyslovují děj, který se dříve hlavního udál; na př. Ale vykonal skutečně Hospodin, což byl mluvil skrze služebníka svého Eliáše. Večer, když dle obyčeje loďci byli o džpívali Salve regina, Kolumbus učinil k nim důtklivou řeč. Když Jan několik let byl v Sasích pobyl, navrátil se do Čech a pracoval tu pilně a platně na vinici Páně.

Pozn. Místo dálnominulého užívá se velmi zhusata minule skonaleho času a zvláště tenkráte, když se události předminulé bez všeho vztahují na jiný děj pronášející; na př. Když jsme posídali, vstoupil bratr do pokoje.

5. Čas budoucně neskonalý.

(*Zukunft, futurum.*)

Času budoucně neskonalého se užívá, když se o věcech budoucích, v době budounosti se využívajících vůbec mluví; na př. Dnes nám bude učitel vypravovat pohádku o zlaté rybce. Blahoslavení čistého srdce, nebo oni Boha viděti budou. Jak my s lidmi nakládali, tak oni s námi nakládati budou.

Pozn. Budoucí čas klade se také místo rozkazovacího způsobu; na př. S zapovědněho stromu jablka jísti nebudeš. Nebudeš mít bohá jiných přede mnou, nebudeš se jim klaněti ani ctiti.

6. Čas budoucně skonalý.

(*Vorzukunft, futurum exactum.*)

Času budoucně skonalého užívá se:

- 1) když děj budoucí v jeho vyuvinutosti a skonality vůbec vystavujeme; na př. Těžce vránu věchtem zabiješ. Lačný osel ani kůň nepotáhne. Smrť napřed tělo v popel obrátí, krásu v škaredost promění, sílu mdlobou odmění, zboží všecko obloupí a mnohokráte tém rozdá, jižto jsou nepřátelé tvoji byli, a naposledy věčné zapomenutí na tebe přivede.
- 2) když řeč jest o takovém ději budounosti, který

se dříve jiného děje budoucího u vyvinulosti, skonlosti ukazuje; na př. Co naseješ, to budeš žít. Když vyženete obyvatele země, bydleti budete v ní. Té moudrosti když dosáhneš, ničehož více žádati nebudeš.

Pozn. 1. Budoucně skonalého času se i tenkráté užívá, když se o věcech mluví, které se v skutečnosti sbíhají; na př. Aj jak malý oheň velký les zapálí. Ne všecko všem se hodí. Kdož pro cizí pád přátelství opustí, ten tomu podobný jest, který v štěstí přítelem jest, v neštěstí nepřítelem. Čím hrnek navé, tím zapáchá vždycky.

Pozn. 2. Času budoucně skonalého užívá se také místo času minule skonalého, když minulé příhody při živém vypravování co přítomné se vidí; na př. Když pak k tomu domu přijdu u, vystoupí proti nim hospodář. To když já mluviti přestanu, všechn se ještě hrázou třesa uslyším za sebou temný hlas říkoucí: navrát se. I při zdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá a kam se vrátili vél; ale nevidím nic, ani vůdce svého Vševěda.

Z p ú s o b.

(Modus.)

§. 49.

Způsob časoslov jest trojí: oznamovací, žádací a rozkazovací.

1. V oznamovacím způsobu čili v indikativě stojí časoslovo, když se děj podmětu na prosto jako věc skutečná a jistá vyslovuje; na př. Žák píše. Nepřítel utíká. Strýc přijde. Ctnost jest taková věc, že služebníka svého neopustí.

Pozn. 1. V češtině užívá se způsobu oznamovacího proti jiným řečem také po slovích: kdež, když atď, necht n. nechaf; na př. Když to celý svět slyší. Všecky věci vaše atď se dějí v lásce. Bůh nechť soudí mezi námi.

Pozn. 2. V jazyku německém užíváme ukazovacího, v německém však spojovacího způsobu v následujících případech:

1) při časoslovech „miti, moci“; na př. Byla jsem mu zasnoubena, on měl býti (hatte sein sollen) mým manželem. Učil's mi, čehož jsi učin iti neměl.

2) při zájmenech: kdokoli jakkoli, kdežkoli a.j.; na př. Kdožkoliv to byl, podle stopy to dítě nebylo. Kdežkoli bydleti budete, města zpustošena budou.

3) místo německého *könnte, dürfte* kladě se oznamovací způsob času budoucího; na př. Ale snad někdo toto čta *denkt* myslí a dí toto. Knihy nejsou modly, dí někdo.

4) při lépe bylo (*es wäre besser gewesen*); na př. Lépe mi bylo ještě tak zůstat.

2. Žádací způsob n. optativ kladě se, když se děj podmětu za cosi pouze žádaného, vymíneného, podmíneného, domnělého vyhlašuje.

Užívá se ho:

a) ve větách žádacích a připouštěcích, kterými své přání aneb jakési připuštění vyslovujeme; na př. Aby se pán Bůh smiloval. Kdybych byl, kde nejsem. Kéžby ta zima přestala. Jestliže jest bohem, nechat by se sám zasadil o to, že rozbořen jest oltář jeho.

b) ve větách výmínečných, když se činnost nepokládá za skutečnou, ale v okamžení mluvení za možnou se vydává; na př. Kdyžby tě pozval mocný, ucházej, a tím více tebe a častěji zváti hude. Šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest. Kdybych pérce měla, písala bych lístek.

c) ve větách tázačích, když se v nich tážeme, coby se státi mohlo, poukazujíc spolu k tomu, že tomu tak není aneb nebude; na př. Kdyby neměl sobě nad touto ztrátou naříkat? Proč by měla sestra k tobě laskavější býti? Uvažuje, coby dobré bylo činiti a co nic.

3. V rozkazovacím způsobě n. v imperativě stojí časoslovo, když mluvíci poroučí aneb prosí, aby se co stalo; na př. Vedte nás do boje! Varuj se hříchu.

Pozn. 1. Třetí osoba jednot. a množ. č. rozkazovacího způsobu opisuje se v jazyku č. buď slovem *necht* aneb *at* a třetí osobou oznamovacího způsobu, buď ji vyjadruje druhou; na př. At žije dlouhá léta! Necht nás volá! Staň se vůle tvá! Budiž jméno Páně pochyáleno. Rozkazovací způsob opisuje se též pomocí časoslov *chtiti*, *rodit* s neurčitým způsobem; na př. Nechtaj záviděti těm, kteří páši nepravost. Neroď plakati.

Pozn. 2. Při zakazu klademe tvary neskonale místo skonalých; na př. Neházej kamením. Nevynášej se nad jiné.

Neurčitý způsob.

(Infinitiv.)

§. 50.

Neurčitý způsob čili infinitiv má v sobě odtažené ponětí podstatnosti, rozeznává se pak od slova podstatného tím, že zachovává v sobě ještě povahu časoslova a obsahuje tedy způsob činnosti, trvání a dokončení. Neurčitého způsobu co předmětu užívá se v řeči české v následujících případech:

a) po pomocných časoslovech: dátí, chtítí, kázati, míti, moci, museti, ráčiti, smíti, voliti; na př. Račte mu toto provinění odpustiti. Nic se nedá v světě skrýti. Lenivý žák volí raději trestán býti než se pilně učiti. Kázal raněné dospělým lékařům léčiti.

b) po časoslovech: dbáti, hleděti, snažiti se, usilovati, žádati, dychtěti, zdráhati se, zpěčovati se, zapověděti, zabrániti, zakázati, dopustiti, slušeti, náležeti, báti a styděti se atd.; na př. Pilný žák snaží se rodičům svým radost působiti. Netoliko hřešiti ale i hříchy přehlídati Bůh zapovídá. Ustanovených věcí rušiti nesluší. Proč nezabráníš jemujeti do Řecké země? Zaporuč mu do toho domu choditi.

c) po časoslovech: učiti, učiti se, počíti, začíti, přestati, uměti, věděti, znáti; na př. Nauč mne činiti vůli tvou. Zřídka náhlé štěstí umí člověk snéstí. Pravda nezná ustoupiti zlobě.

d) po časoslovech: viděti, shledati, slyšeti, souditi, praviti a j.; na př. Slyším hřímati. Pravili se mítí veliký počet koní. Vidím ptáky litati.

Pozn. Po časoslovech viděti, slyšeti opisovali staří neurčitý způsob spojkou an, ana, ano, ani, any, ana: uzřel, ano mnoho lidí jde. V novější češtině dává se jí tu výhoseč, protože se významem nehodí lež tam, kde může státi její rozvedení „a on,“ „a ona,“ „a ono“.

e) po přídavných jmenech: hotov, dlužen, povinen, schopen, žádostiv; na př. Hotov jsem vždycky dobré činiti. I já této smlouvy jakož vám, tak i synům vašim držeti nejsem povinen. V té věci obžalovaný dlužen jest jemu odpovídati.

Dostižný způsob.

(*Supinum.*)

§. 51.

Infinitivu příbuzný jest dostižný způsob nebo supinum. Od infinitivu liší se tím, že má na konci tyrdé t a na mnoze krátkou kmenovou samohlásku. Supina užívá se obyčejně po časoslovích pohybování k vyjmenování cíle, kam činnost podmětu směřuje. Předmět u supina stává jako u kteréhokoli jiného podstatného jména v genitivě; na př. Přijde soudit živých i mrtvých. Jdi kázat slova Božího. Nepřišel jsem k vám počítat nové hádky. Tobiáš v noci chodil pohřbívat mrtvých.

Příčestí.

(*Participium.*)

§. 52.

Příčestí není nic jiného, leč časoslovné jméno přídavné, a jakož vůbec přídavná jména rozdělují se v neurčitá a určitá, nastupuje také ten samý rozdíl při časoslovných přídavných.

1. Neurčitého příčestí užívá se jako výroku v opsaných časích a způsobech minulých rodu činného a trpného. V třetí osobě čísla jednot. a množ. vypouští se nyní pravidelně pomocné časoslovo jsem, v ostatních osobách vypouští se jen tehdy, když osoba zřejmě se vytýká; na př. Já jsem u něho jak živ nebyl. Otec tvůj a já s bolestí hledali jsme tebe. Ozim a jař potlačena byla. Zločinec byl na kříž přibit. A my mlčeli. Já šla, ptala jsem se na paní.

2. Určitého příčestí užívá se jako příylastku; na př. Krev z Kristova boku vyplynulá o hmývá hříšné lidi. A jiné símě padlo podle cesty a vzešlé uvadlo, jiné pak padlo mezi trní a spolu vzrostlé trní udusilo je. To vym toliko, že po tak mnohem vystále m nebezpečenství nic naposledy nenalézám,

než u sebe sám bolest. A král šel k stolům krytým. Častokráté jedna jiskra, v domu neopatrně zanechaná, veliký vzbuzuje oheň. A ruku jeho vztaženou kdo odvrátí?

Přechodník.

(*Transgressiv.*)

§. 53.

Jako příčestí, tak i přechodník není nic jiného, leč časoslovny tvar přídavný o zakončení neurčitém a určitém.

1. Neurčitého přechodníku, který se tolíko v nominativě jednotného a množného čísla vyskytá, užívá se ke skracování vět. Užívání přechodníku a příklady viz v §. 42.

2. Určitý přechodník stojí ve větě buďto jako přívlastek aneb jako výrok. Liší se od jména přídavného jen poněkud významem svým. Přechodník určitý označuje pomíjitelné vlastnosti osob neb věcí, přídavné jméno naopak značí stálé čili takové vlastnosti, které s osobami nebo věcmi nerozlučitelně jsou spojeny. Dále rozeznává se u přechodníku více nebo méně jasně čas, u přídavného naopak nepozorovati žádného rozdílu časového; na př. Viděl jsem lidi výkol o b s k a k u j í c í. Darové, k duši i k tělu p ř í s l u š e j í c í, v lidech rozdílni jsou. Já jsem byla ošiřelá a osamělá, sem i tam p ř e ch á z e j í c í a o d ch á z e j í c í. Boleslav knfže tu byl p ř i s t o j í c í. Svět se vši p a d o u e í rozkoší potupili. Římanům Italii v poddanost uvedším snadno bylo překonati ostatní národy. Viz §. 41.

Pozn. Jako jména přídavná, rovněž tak i určité přechodníky mají do sebe platnost jmen podstatných; na př. Spravedlivost ostříhá přímě chodícího po cestě. Ne tak sobě, jako po nás jdoucím tyto pramenky moudrosti ukazujeme. Při této hře šlo prohravším o život.

Dělidla v písmě.

(Interpunkce.)

Dělidla v písmě slouží k tomu, aby čtenář viděl kde má hlas změniti a kde delší neb kratší čas přestati. Jsou tato:

1. Tečka (.) klade se na konci každé úplné vět ať si už je věta buď krátká neb dlouhá, buď jednoduchá nebo složená; na př. Válka domácí všech jiných válek jest nejukrutnější a nejškodlivější. Jest nám vše potřebné, abychom za dar moudrosti snažně vzvali Boha.

Pozn. Tečku klademe též ku skráconým slovům: t. m. toho měsíce, b. r. = běžícího roku, m. r. = minulého roku. Dále k řadovým čislovkám: 1., 2., 3., 4. atd., t. j. první, druhý, třetí, čtvrtý atd. Za lety se tečka vůbec vynechává, ale za dně se klade: Léta 1278 26. srpna zabit jest v bitvě Otakar I. král český.

2. Čárka (,) stává obyčejně:

a) v jednoduché větě před a za přístavkem; na př. Lev, král zvířat, rovná se ve velikosti prostřednímu koni.

b) ve stažených větách mezi stejnorođími členy větovými, nejsou-li s a, i, anebo, buď jako, nežli, c spojeny; na př. Dni podzimku jsou krátké, chladné pošmurné. Živočichové chodí a běhají, létají křídlovní plovou nohama neb ploutvami a brání se zuby, robi nebo kopyty. Lepší kus jistoty než pytel naděje.

c) mezi podřízenými a hlavními větami; na P Hlavní řeka v Čechách je Labe, jež se prýští v Krkonoších. Řeka Jordan, v které Pán pokřtiti se dal o Jana Křtitele, protéká jezerem genezaretským, na jehožto břehu často učíval Spasitel.

d) mezi souřadnými větami; na př. Pravda světlo vychází, faleš do tmy zachází. Pravda sluje nyní neštěstím, a ctnost ředne jako stará moda.

3. Středník (;) klade se mezi složitější věty vůbec, a zvláště mezi členy předvětí a závětí v periodách; na př. Má-li pěkná povětrnost nastoupiti, vylézá pavouk ze své skrýše a přede; pakli nastává nevhoda, zalézá do kouta. Žiješ-li na světě nešfasten a nespokojen, nikomu viny nedávej než sobě; nebo základové pravého štěstí a spokojenosti každému stejně jsou do srdce dány, a na nich stavěti dále jest jediné v tvé moci.

4. Dvoutečka (:) se klade:

a) mezi členy předvětí a závětí, jsou-li oboje věty složitější; na př. Když neumělý štěpař zahrádku vysazuje, větší díl štěpu mu poschne, a co se ujme, zdařením více nežli uměním jeho bývá: ale rozumný a zkušený štěpuje na jisto, věda, kdy, kde, jak, proč dělati neb nedělati má, aby mu nic chybít nemohlo. Více příkladů viz v §. 44.

b) před uváděním přímé řeči; na př. Pilát pravil: „Ty-li jsi syn boží čili nic?“

c) vyčítáme-li zejména několik věcí zvlášt po slovech: jakož, totiž, a sice, a to; na př. Rozeznáváme několik druhů obilí, jako: žito, pšenici, ječmen, oves, proso, kukuřici a pohanku.

5. Znaménko otázky (?) klade se na konci otázovací věty. Jestliže však jen zmínka se činí o nějakém dotazování, klade se na konci tečka; na př. Kde jest bratr? Když jsem se přítele tázal, jak se mu vede, odpověděl, že dobře.

6. Znaménko podivení (!) klade se na konci věty, která projevuje zavolání na někoho, rozkaz, žádost, anebo jiné pohnutí mysli; na př. Smiluj se, Kriste, nade mnou! Podívejte se na tento strom, má pichlavé trn! Vážený příteli!

7. Znaménko dokládací (,,“) stává u přímé řeči; na př. Jeremiáš praví: „Kdo činí zlé, brzy pocítí trpké toho následky.“

8. Znaménko přestávky (—) klade se na místo nedopovězené řeči, když se něco neočekávaného pro-

pověděti má; na př. Hory doly mi sliboval; ale —. Rozběhl se, namířil a — dal se do smíchu.

9. Mezi závorky [ ] aneb ( ) klade se slovo neb věta, která k vysvětlení řeči slouží; na př. Zejtra (30. července) máme zkoušku. Schopnosti těla a duše učinily člověka vládcem a (kéž to na paměti mál) ochráncem ostatních tvorů.

10. Znaménko spojovací (-) slouží k rozdělování slov v prostředku aneb na konci řádků; na př. Píšeš-li pravidelně? Zemá-ky; ko-stel.

11. Poukazník se klade ke slovům anebo k větám, k nimž dole pod čárou aneb na konec jistého oddělení nebo celé knihy ještě něco se dodává, buďto vysvětlení, anebo doklady, anebo příslušné citáty, anebo jiné takové věci. Podobá se jedné neb více hvězdičkám *) **), číslicím 1), 2), křížku †) ††), neb písmenům a), b).

V následujícím článku položte místo kosých čar příhodná znamení rozdělovací.

P a n c e ř.

Císař Karel miloval spravedlnost zloděje a loupežníky ale přísně trestal/ stál druhdy blíz řeky Orlice pevný hrad/ na hradě seděl zlý rytíř báli se pocestní rytíře a hradu jeho se vyhýbal/ rytíři říkali Pancér a hradu jeho Žampach/ býval Pancér udatný vojín/ v mnohých bitvách bojoval a zlatý řetěz od Karla za odměnu si vysloužil/ ale když byl mír ve vlasti/ byl Pancér nespokojen/ že nemohl s nikým bojovati/ shromáždil zlou chasu na hradě/ na cestách a v lesích číhal a na cestující vypadali zboží jim bral a do své tvrze svázel/ když Karel o loupežích těch uslyšel/ sebral velké vojsko/ před Žampach se položil/ tvrze dobyl a hnizdo to loupežnické spálil/ Pancér byl zajat a se svou chasou před císaře předveden/ Karel spatřil na jeho šíji zlatý řetěz a pravil k němu/ kdo tobě Pancér/ ten řetěz dal/ i odpovíděl Pancér/ ty/ královská Milosti/ daroval's mi řetěz za moji udatnost/ a na bezbranných kupcích teď udatnost svou zkoušíš/ pravil Karel/ rozhněval se na rytíře a ke katům zde stojícím zvolal/ uchopte se Pancére/ místo řetěze zlatého oprátku kolem krku jemu hodte a na oprátce jej oběste/ tak král Karel Pancére přísně potrestal/ zlí lidé se krále pak báli a cestujících více nepřepadali/ i bylo hezpečno ve vlasti/ mohl kdokoliv s pytle zlata na zádech projít celou zem od jednoho konce k druhému/ a nevystoupil naň loupežník žádný/

O b s a h.

Náuka o větách.

	Stránka
O větě výbec	1

Vyšknutí podmětu a výroku.

Podmět	2
Výrok	4
O shodě částek ve větě	5
Rozdělení vět	7

I. Jednoduchá věta.

A. Holá věta	8
B. Rozvinutá věta	9
1. Přívlastek	10
2. Předmět	14
Akkusativ	—
Genitiv	16
Dativ	18
Lokál	20
Instrumentál	—
Časoslova řídící dva pády	21
3. Příslovkové určení	24
Příslovkové určení místa	—
Příslovkové určení času	27
Příslovkové určení způsobu	29
Příslovkové určení příčinnosti	31
Slovosled	34

II. Složená věta.

	Stránka
A. Věta souřadně složená	37
Věta stažená	41
B. Věta podřadně složená (součetí)	44
a) Podmětové věty	46
b) Výrokové věty	47
c) Předmětové věty	48
Nepřímá řeč	51
d) Přívlastkové věty	52
e) Příslovkové věty	53
Příslovkové věty místa	54
Příslovkové věty času	55
Příslovkové věty způsobu	56
Příslovkové věty přičiny a účelu	58

Skrácená věta.

A. Skracování vět jednoduchých	63
B. Skracování vět složených	—
a) Skrácená podmětová věta	64
b) Skrácená předmětová věta	65
c) Skrácená přídavná věta	68
d) Skrácená příslovková věta	71
C. Věta mnohonásobná	75
Obvytí	76
Přehled složených a mnohonásobných vět písmeny zobrazen	81

Rod, čas a způsob časoslov.

Rod	84
Čas	85
Užívání jednotlivých časův	87
1. Čas přítomný	—
2. Čas minule neskonalý	88
3. Čas minule skonalý	89
4. Čas dávnominulý (předminulý)	—
5. Čas budoucně neskonalý	90
6. Čas budoucně skonalý	—
Způsob	91
Neurčitý způsob	93
Dostižný způsob	94
Příčasti	—
Přechodnák	96
Dělidla v písmě	97

